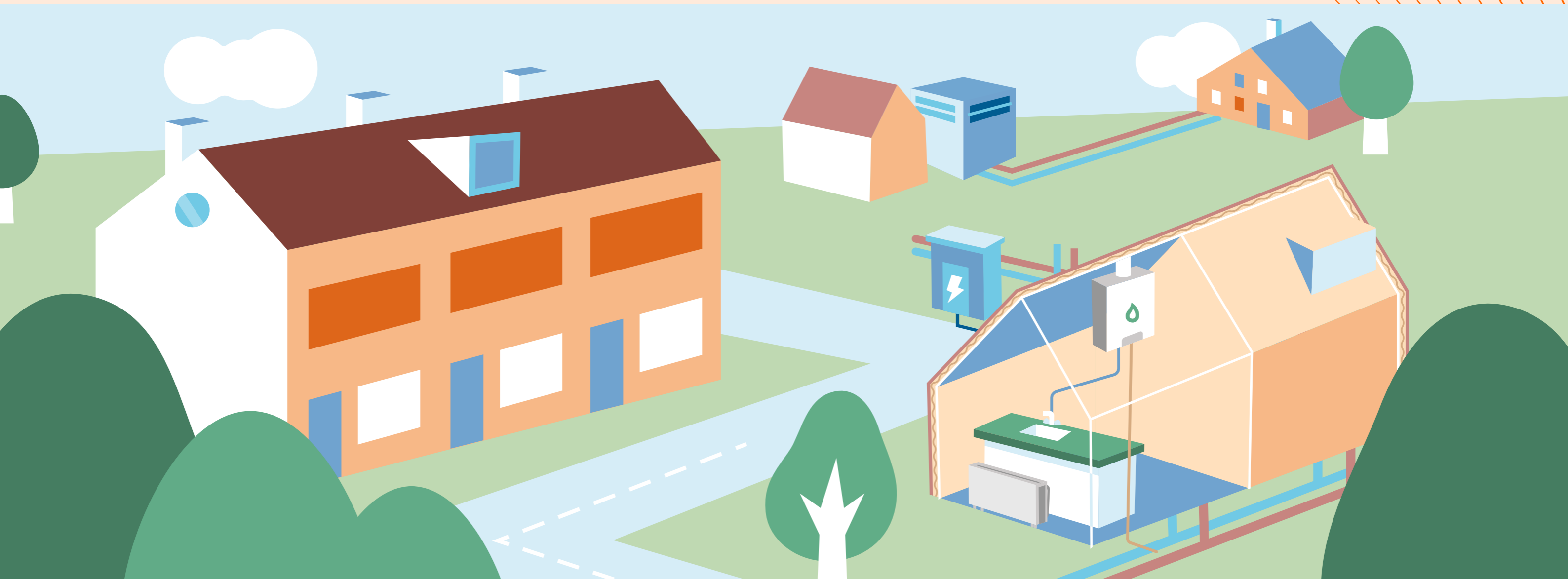

Lokale Warmtetransitie in Beeld 2024

NPLW Nationaal
Programma
Lokale Warmtetransitie

Kwalitatief beeld van de lokale warmtetransitie,
op basis van gesprekken met ruim **110** gemeenten

Inhoud

	Managementsamenvatting	3
1	Introductie	6
1.1	Lokale Warmtetransitie in Beeld (LWiB)	7
2	Aanpak onderzoek	8
2.1	Gemeentebezoeken accounthouders	9
2.2	Vragen en signalen via de NPLW-helpdesk	11
2.3	Openbare bronnen	11
2.4	Borging kwaliteit van data en analyse	11
3	De warmtetransitie in de praktijk	15
3.1	Regierol gemeente, ambitie en aanpak	16
3.2	Warmtenetten	25
3.3	Warmtepompen	28
3.4	Isolatie	35
3.5	Overige signalen en kennisbehoeften van gemeenten	37

2

Managementsamenvatting

Managementsamenvatting

De Lokale Warmtetransitie in Beeld 2024 (LWiB) geeft een indruk van wat er op dit moment speelt rondom de lokale warmtetransitie bij gemeenten. Dit is de tweede editie van de LWiB, wat de mogelijkheid biedt om ook te vergelijken met de voorgaande editie uit 2023. Wat zijn nieuwe kansen en uitdagingen? Op welke terreinen is voortgang geboekt ten opzichte van vorig jaar?

De belangrijkste bron daarbij zijn de gesprekken die accounthouders van het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW) hebben gevoerd met ambtenaren van ruim 110 gemeenten in het eerste kwartaal van 2024, verspreid over 30 regio's. Waar zijn gemeenten mee bezig, wat loopt goed? Waar ervaart men knelpunten? En aan welke ondersteuning hebben gemeenten behoefte?

Het ambtelijke beeld vanuit de LWiB vult het NPLW aan met twee andere rapporten, namelijk de:

- monitor proeftuinen op basis van de 66 proeftuinen aardgasvrije wijken;
- rode draden die in 2024 zijn opgehaald op basis van de bestuurlijke gesprekken in de doe-ateliers. Doe-ateliers zijn gesprekken over de warmtetransitie in de regio met bestuurders en stakeholders.

Belangrijke bevindingen uit de LWiB zijn:

Ambitie en aanpak

- In bijna de helft van de gemeenten (46%) kunnen bewoners op basis van de transitievisie warmte (twv) - of daarna verschenen plannen - terugvinden welk warmtealternatief voor aardgas de komende 10 jaren in hun buurt, wijk of dorpskern is gepland.
- Bijna de helft van de geïnterviewde gemeenten is bezig met de voorbereiding van het warmteprogramma.

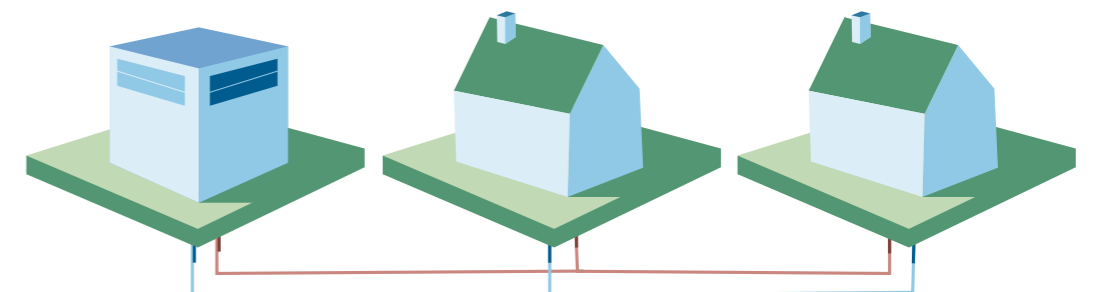
- Individuele warmtepompen worden door bijna alle gemeenten genoemd als belangrijke warmtestrategie. Meer dan de helft van de respondenten noemt warmtenetten als één van de belangrijkste strategieën. Verder noemen 11 van de 113 geïnterviewde gemeenten groen gas en waterstof.

Warmtenetten

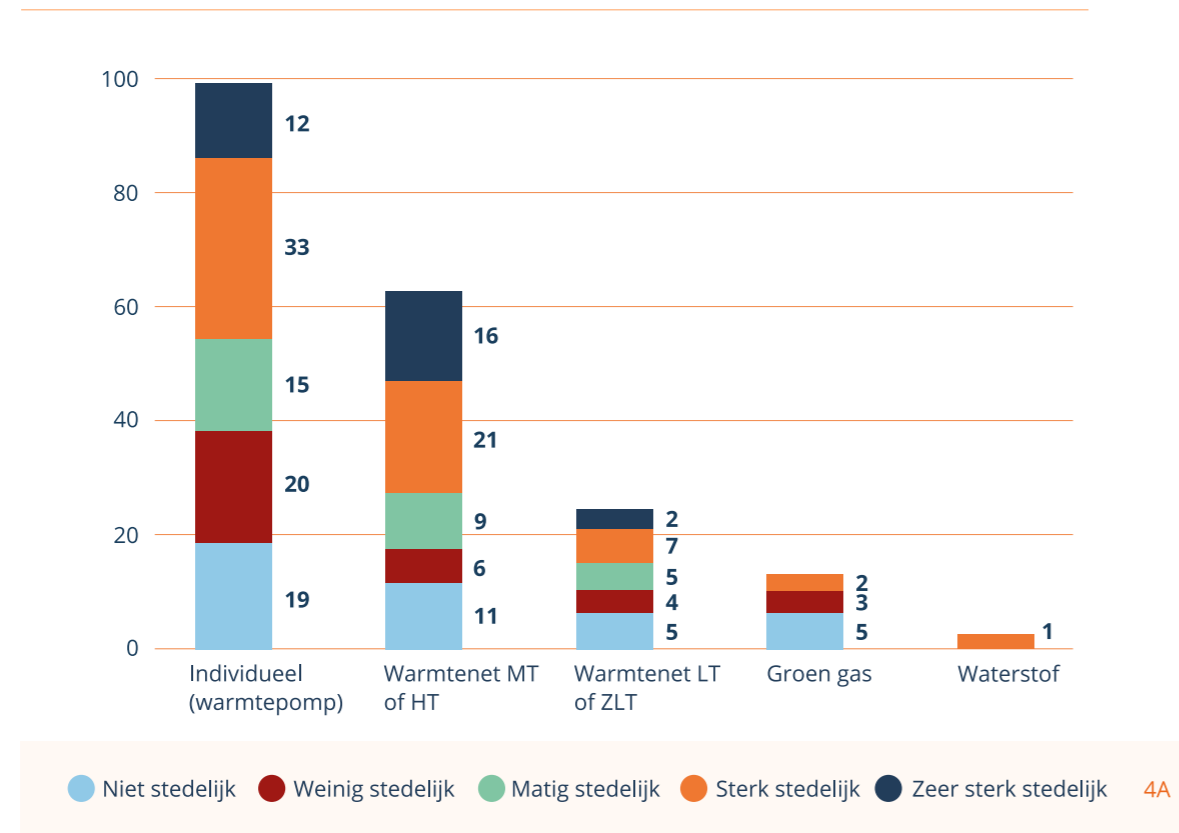
- Iets meer dan de helft van de gemeenten verwacht dat ze de komende 10 jaar warmtenetten gaan realiseren of uitbreiden. Dit geldt vooral voor gemeenten die (sterk) stedelijk zijn.
- Belangrijke knelpunten voor het realiseren van warmtenetten zijn de financierbaarheid, het imago, de beschikbaarheid van bronnen, een lage bebouwingsdichtheid, het volloopprijsico en de ongeschiktheid van grootschalige warmtenetten.
- Gemeenten zijn vaak nog zoekende naar hun regierol rond warmtenetten. Ongeveer een kwart van de gemeenten denkt de aanwijsbevoegdheid in te gaan zetten voor warmtenetten.

Warmtepompen

- Warmtepompen zijn de meest genoemde warmtestrategie.
- Ruim de helft van de gemeenten heeft geen specifiek beleid geformuleerd voor warmtepompen. Veel gemeenten zien warmtepompen als een individuele optie die geen sturing vanuit de gemeente behoeft. Of ze zijn ook hierin nog op zoek naar de juiste invulling van hun regierol.
- Netcongestie en de mogelijkheden voor warmtenetten weerhouden veel gemeenten om actief warmtepompen te stimuleren.
- De meeste gemeenten hebben geen zicht op hoeveel warmtepompen er zijn en waar die zich bevinden.

Figuur: Meest genoemde warmtestrategie per stedelijkheidsklasse.
Bron: TNO analyse LWiB databestand 2024.

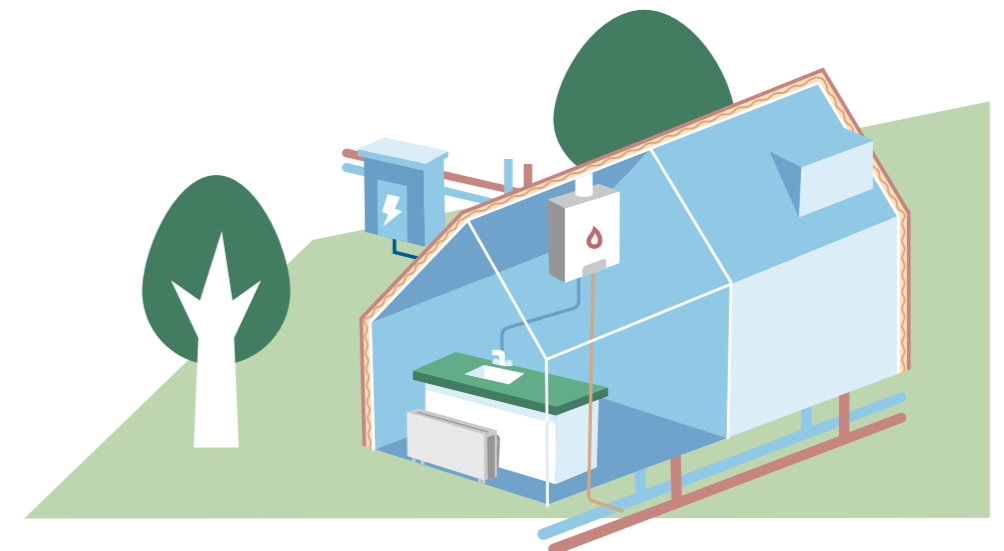

Isolatie

- Bijna alle gemeenten lopen bij hun isolatieplannen aan tegen regelgeving rondom soortenbescherming. Onduidelijke regels en een gebrek aan ecologen worden vaak als specifieke knelpunten genoemd.
- Gemeenten geven aan dat bewoners gemotiveerd zijn om isolatiemaatregelen te nemen en dit ook proactief doen.

Overeenkomsten en verschillen met 2023

- Veel thema's en uitdagingen zijn nog actueel, bijvoorbeeld rond de financiering van warmtenetten, de aanpak van verengingen van eigenaren en het vinden van de juiste gemeentelijke rol.
- Sommige thema's zijn afgenomen in urgentie, zoals een landelijk narratief, het aanbod in kennis of het gebrek aan middelen om medewerkers aan te nemen.
- Netcongestie en soortenbescherming zijn in 2024 veel prominenter naar voren gebracht door de gemeenten.

1 Introductie

1 Introductie

De klimaatopgave is één van de grootste maatschappelijke opgaven van deze tijd. Klimaatverandering, de sterk fluctuerende energieprijzen en de noodzaak om onze geopolitieke energieafhankelijkheid te verminderen benadrukken het belang hiervan. De warmtetransitie levert een belangrijke bijdrage aan deze opgave. In deze transitie staan energiebesparing en de verschuiving van aardgas naar duurzame energiebronnen in woningen en gebouwen centraal.

Het doel van het Klimaatakkoord is een reductie van de CO₂-uitstoot in 2030 met 49% ten opzichte van 1990. De gebouwde omgeving draagt bij aan dat doel door in totaal 1,5 miljoen woningequivalenten (woningen en gebouwen) aardgasvrij te maken en/of te verduurzamen. In het Beleidsprogramma versnelde verduurzaming gebouwde omgeving is dit onderverdeeld naar aantallen warmtepompen, warmtenetten en geïsoleerde huizen.

In het klimaatakkoord is afgesproken dat gemeenten de regie voeren op de lokale warmtetransitie. Om gemeenten te ondersteunen bij deze cruciale rol is op 1 januari 2023 het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW) gestart. Het NPLW ondersteunt gemeenten in hun regierol vanuit drie kerntaken:

- het ondersteunen van gemeenten met kennis en handelingsperspectief;
- het signaleren en agenderen van kansen en belemmeringen van uitvoering en beleid;
- het monitoren van de voortgang van de lokale warmtetransitie.

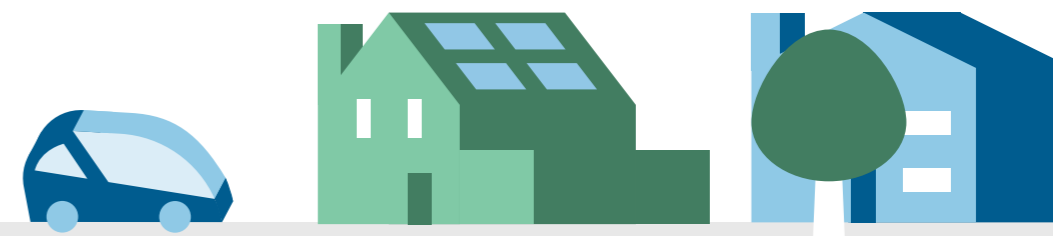
Het NPLW ontwikkelt de Lokale Warmtetransitie in Beeld (LWiB) om de voortgang van de lokale warmtetransitie en de ondersteuningsbehoefte van gemeenten in beeld te brengen. De LWiB levert input voor het meerjarenprogramma en de uitvoeringsagenda van het NPLW.

1.1 Lokale Warmtetransitie in Beeld (LWiB)

De LWiB geeft een beeld van wat er in de beleving van gemeenteambtenaren speelt rond de warmtetransitie in het eerste kwartaal van 2024. Wat loopt goed, waar zitten knelpunten en welke ondersteuningsbehoefte hebben de gemeenten ten aanzien van het NPLW.

Het gaat om een onderzoek en rapportage met een kwalitatieve insteek. De vragen en resultaten sluiten daarbij aan. Er is bijvoorbeeld wel gevraagd hoe een gemeente vorm geeft aan de uitvoering van de transitievisie warmte en/of uitvoeringsprogramma's, maar niet hoeveel CO₂ er is gereduceerd of hoeveel woningen zijn geïsoleerd. De belangrijkste gebruikte bronnen zijn:

- gesprekken met ambtenaren uit meer dan 110 gemeenten, gevoerd door de accounthouders van NPLW;
- vragen die zijn binnengekomen bij de NPLW-helpdesk.

2 Aanpak onderzoek

2 Aanpak onderzoek

De Lokale Warmtetransitie in Beeld (LWiB) is gemaakt op basis van verschillende bronnen, die in de figuur hieronder met lichtblauw zijn weergegeven. De bronnen worden onder de figuur toegelicht.

2.1 Gemeentebezoeken accounthouders

21 accounthouders van het NPLW zijn tussen februari en april 2024 het land doorgereisd om gemeenten te bezoeken, om te horen hoe het gaat met de warmtetransitie, waar gemeenten mee bezig zijn en bijvoorbeeld hoe de samenwerking met stakeholders verloopt. De accounthouders hebben daarbij een gesprekshandleiding en een gestructureerde vragenlijst gebruikt.

Dit jaar was het makkelijker om afspraken bij gemeenten te maken dan in het eerste jaar vanwege de onderlinge bekendheid. Veel gemeenteambtenaren geven aan deze gesprekken te waarderen. Deze gaven hen zelf ook inzicht en overzicht in waar ze staan in de energietransitie. Er is bij gemeenten veel interesse in de uitdagingen en oplossingen bij soortgelijke gemeenten.

De inhoudelijke focus van de vragenlijst ligt op de regierol van de gemeente, warmtenetten, warmtepompen en isolatie. Dit is in lijn met het narratief lokale warmtetransitie en de prioriteiten die door de opdrachtgevers van NPLW zijn gesteld in het kader van de Uitvoeringsagenda NPLW 2024.

In de tabel hieronder staat hoeveel afspraken tussen februari en april 2024 zijn gepland en hoeveel gemeenten zijn bezocht. Met een willekeurige steekproef is ongeveer een derde van de Nederlandse gemeenten geselecteerd voor de interviewronde.

Aantal afspraken en bezoeken	Totaal aantal gemeenten	% van totaal aantal gemeenten (totaal 342)
Aantal geplande afspraken met gemeenten:	120	35,1%
Aantal gesprekken dat heeft plaatsgevonden:	113	33,0%

Bij enkele gemeenten lukte het niet om op tijd voor deze rapportage een afspraak te maken. Soms is er bij een gemeente (tijdelijk) geen medewerker op het warmtedossier, ontbreekt het op dat moment aan tijd om af te spreken of is er voor een later moment een afspraak gemaakt in verband met ziekte of andere omstandigheden. Uit elke RES-regio hebben de accounthouders van NPLW minimaal één gemeente bezocht voor de LWiB.

Van alle gesprekken met gemeenten hebben de accounthouders verslagen gemaakt aan de hand van een vooraf vastgesteld format. Het verslag is naar de gemeente gestuurd voor eventuele aanvullingen of verbeteringen. De informatie uit de verslagen is vervolgens in één database samengebracht om te kunnen analyseren. De gesprekken vormen een rijke bron voor kansen, aanpakken en signalen. Van goede voorbeelden maken we vervolgens praktijkvoorbeelden die we delen via onze communicatiekanalen. Concrete (praktijk)voorbeelden in dit rapport zijn verwerkt na toestemming van de betreffende gemeente.

Omgaan met signalen in gesprekken

Het NPLW heeft een belangrijke schakelfunctie tussen de gemeenten en partners in de lokale warmtetransitie. Dat betekent dat het NPLW vooral bij gemeenten, maar ook bij hun partners in uitvoering en beleid, signalen ophaalt en deze agendeert waar dit van toepassing is. Signalen zijn knelpunten of kansen die de opschaling en/of versnelling van de lokale warmtetransitie raken, die gemeente-overstijgend zijn en die de uitvoering of het beleid betreffen.

Het NPLW monitort of opvolging van de signalen plaatsvindt en heeft een escalatiemodel richting de partners die hier een verantwoordelijkheid in hebben. Zo draagt het NPLW bij aan het benutten van kansen en oplossingen voor knelpunten.

Het NPLW hanteert de volgende criteria voor het oppakken van een signaal:

- Er is sprake van een kans of een knelpunt in de lokale warmtetransitie, waarvoor actie gevraagd wordt.
- Deze kans of dit knelpunt raakt de uitvoering van de lokale warmtetransitie of het beleid met betrekking tot de lokale warmtetransitie.
- De kans of het knelpunt raakt de regierol van de gemeente.
- Het oppakken van het signaal draagt bij aan de versnelling en/of opschaling van de lokale warmtetransitie.
- Gemeenten kunnen het signaal niet zelf oplossen of de kans kan alleen bovenlokaal worden verzilverd.

Signalen hebben in de regel een hogere prioriteit als er sprake is van:

1. een grote kans die bij het verzilveren de transitie versnelt (het ligt binnen de invloedssfeer van het NPLW: het oppakken van het signaal past binnen de scope van het NPLW);
2. een showstopper (niemand kan door);
3. grote impact van het signaal;
4. bestuurlijke druk en/of een signaal uit een proeftuin/koplopergemeente.

Aanpak signalen in het LWiB

De accounthouders van het NPLW hebben aan gemeenten de vraag gesteld wat zij nodig hebben om hun ambitie te realiseren, met specifieke focus op de lokale aanpak. Ze hebben gesproken over ervaringen waar andere gemeenten van kunnen leren. Daarnaast hebben ze aan gemeenten gevraagd wat beter kan in de aanpak en welke knelpunten gemeenten ervaren.

Er zijn vervolgens twee sessies geweest met NPLW-accounthouders om signalen op landelijk niveau te kunnen inventariseren. Zo konden zij de belangrijkste signalen uit de gesprekken met gemeenten definiëren en concretiseren. Vervolgens zijn de signalen uit de gevalideerde gespreksverslagen geïnventariseerd en naast de input van de NPLW-accounthouders gelegd.

Hetzelfde geldt voor de vragen die door gemeenten bij de NPLW-helpdesk zijn gesteld (zie 2.4). Ook die zijn gebruikt om de input van de accounthouders te verifiëren. Tot slot zijn de benoemde signalen geclusterd naar thema's.

Signalen voor het NPLW

Het NPLW heeft, naast de monitorende en signalerende rol, ook de taak om gemeenten te ondersteunen met kennis en handelingsperspectief. In de interviews zijn ook signalen van gemeenten naar voren gekomen die aan het NPLW zijn gericht, zoals bepaalde kennisbehoeften en specifieke wensen. Deze zijn bij iedere opgave in de LWiB beschreven (zie 3.1 tot en met 3.4). Als een kennisbehoefte meerdere opgaven raakt, dan benoemen we deze ook op meerdere plekken in dit rapport.

2.2 Vragen en signalen via de NPLW-helpdesk

De NPLW-helpdesk heeft in het eerste jaar van het NPLW 203 vragen gekregen. Daarnaast zijn er nog 165 vragen binnengekomen via de oude websites van Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) en Expertisecentrum warmte (ECW). Het gaat om één of meerdere vragen, oproepen of signalen. Het NPLW heeft deze vragen bekeken, gerubriceerd en gefilterd, om zo de belangrijkste signalen naar boven te halen.

2.3 Openbare bronnen

In de LWiB wordt informatie gebruikt uit openbare bronnen van het Centraal Bureau voor de Statistiek, de Datavoorziening Energietransitie Gebouwde Omgeving, de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, het Kadaster en Dashboard Klimaatbeleid. Dat wordt gedaan om informatie van gemeenten op twee manieren aan te kunnen vullen.

Zo gebruiken we achtergrondinformatie uit openbare bronnen om de data vanuit gemeenten te kunnen verrijken. Zijn er interessante verschillen tussen grote en kleine gemeenten, tussen regio's of tussen gemeenten met een relatief oud of juist jong woningbestand?

Daarnaast gebruiken we de achtergrondinformatie om context te kunnen bieden. Wat is de landelijke context van de warmtetransitie? Hoe staat het er voor met de transitieopgave zelf en de maatregelen die worden genomen? Deze context is van belang, omdat deze niet losstaat van gemeentelijk beleid. De snelle groei van individuele, elektrische oplossingen heeft bijvoorbeeld gevolgen voor de kansen voor warmtenetten.

2.4 Borging kwaliteit van data en analyse

De accounthouders van het NPLW hebben van ieder bezoek aan een gemeente een verslag op basis van een format gemaakt. Gemeenten hebben de mogelijkheid

gekregen om eventuele onvolkomenheden aan te vullen of aan te geven. Als gemeenten niet reageren, worden de verslagen als zodanig gebruikt.

Om de kwaliteit te vergoten en bias in de rapportage te vermijden, werkt het NPLW volgens een aantal principes:

- Borgen van de diversiteit. Met ruim 100 verslagen zijn er duizenden signalen, resultaten en opmerkingen. Alle accounthouders van het NPLW hebben voor zichzelf een top tien gemaakt. In een sessie zijn die resultaten teruggebracht tot een gezamenlijke top tien. In hoofdstuk 2.1 staat meer over de daarbij gehanteerde criteria. Het doel hiervan is om te voorkomen dat een beeld uit één regio te sterk de inhoud van de LWiB bepaalt.
- Alertheid op opvallende signalen die maar zelden voorkomen (N=1). Bij signalen is gecontroleerd of het niet specifiek is voor één gemeentelijke situatie, bijvoorbeeld door te kijken of meerdere gemeenten het signaal noemen.
- Stappen in de voortgang en tussenresultaten zijn tussentijds besproken met de vertegenwoordigers van de interbestuurlijke partners van het NPLW, zodat zij de gelegenheid hebben gekregen te wijzen op bijvoorbeeld onvolledigheden en contra-intuïtieve bevindingen. De feedback is verwerkt in dit rapport.
- Data invoeren en analyses gescheiden activiteiten. Alle ingevulde formulieren zijn geautomatiseerd omgezet naar één database. Voor 10 willekeurig gekozen verslagen is gecontroleerd of deze omzetting op de juiste manier is gegaan.

Analyse door TNO

TNO heeft analyses gemaakt op basis van de volledige database met resultaten. Zij hebben daarbij gekeken naar de meerkeuzevragen, toelichtingen en open vragen. TNO heeft voor nadere analyse een indeling naar stedelijkheid gemaakt (niet, weinig, matig, sterk, zeer sterk) op basis van CBS-data over stedelijkheid. De analyses in dit rapport waarin de mate van stedelijkheid zijn meegenomen, zijn direct ontleend aan het TNO-rapport. NPLW heeft de analyse van TNO daarnaast gebruikt om de eigen analyses aan te vullen en om te verifiëren of de juiste conclusies zijn getrokken.

Links Theo van Es, rechts Hans Beckeringh

Verhalen uit de praktijk

Kerschoten met restwarmte uit effluent van het gas af

Kerschoten gaat bijna van het aardgas af. Hans Beckeringh (projectleider van Kerschoten Energieneutraal) en Theo van Es (adviseur Energietransitie bij de gemeente Apeldoorn) vertellen over hun plannen voor een middentemperatuurwarmtenet.

“Dit is de eerste stap naar een duurzaam collectief warmtesysteem voor de stad Apeldoorn.”

In 2011 was Kerschoten een pilot 'Gebieden Energieneutraal' (GEN) voor het energieneutraal maken van bestaande wijken. GEN was een initiatief van tien grote landelijke bedrijven. Theo: “Toen bleek al dat een warmtenet de beste optie is, maar financieel was het niet haalbaar. Nadat het project om die reden een tijd stillag, zijn we in 2018 verdergegaan. Vorig jaar zijn we in Kerschoten samen met acht partners tot een principebesluit voor een warmtenet gekomen: de gemeente Apeldoorn, Linthorst Energy, Waterschap Vallei en Veluwe, het Gelders Warmte Infrabedrijf, de woningbouwcorporaties De Goede Woning, De Woonmensen, Ons Huis en de Jakobus Fruytier Scholengemeenschap.”

Het warmtenet Kerschoten gaat haar warmte uit het gezuiverde water van de rioolzuivering halen, ook wel effluent genoemd. Hans: “Het effluent heeft een temperatuur van 10 tot 25 °C. Door de hoge basistemperatuur kan Linthorst Energy in de warmtecentrale met hun industriële warmtepomp en buffertechniek efficiënt en duurzaam warmte produceren van 70 tot 80 °C.

De aflevertemperatuur van 70 °C is zelfs genoeg voor oudere niet-geïsoleerde woningen. We stimuleren isolatie van bestaande woningen wel, omdat dit zorgt voor lager energieverbruik en lagere energierekeningen. Met een lagere warmtevraag per woning kan je ook meer woningen bedienen met de warmtecentrale.”

Netcongestie verholpen?

De aanvraag voor de stroomaansluiting voor Kerschoten viel samen met het slot op nieuwe stroomaansluitingen in 2022. Hans: "Voor Kerschoten hebben we sinds kort de toezegging van netbeheerder Liander dat we de stroom voor het transport op tijd beschikbaar hebben. Dit is de stroom die we altijd nodig hebben om de pompen te laten draaien. Hiermee brengen we de warmte naar de huizen.

Daarnaast hebben we nog extra stroom nodig voor het opwekken van warmte met een warmtepomp. Dankzij de warmtebuffer die er komt, kunnen we warmte opslaan en hebben we deze stroom dus niet altijd nodig. Voor dit flexibele deel zijn we nog in gesprek met Liander. We hebben alle vertrouwen dat we ook hier goede afspraken over kunnen maken."

Met de warmtebuffer is het mogelijk om geen stroom af te nemen als er te veel stroomvraag is op het net. Theo: "We zetten dan de warmtepomp uit en halen warmte uit de buffer. Het buffervat van 14.000 kuub water kan het warmtenet ongeveer 4 dagen voorzien van warmte. Zodra er dan weer stroom beschikbaar is, wordt het vat weer opgewarmd.

Ook kunnen we warmte produceren als er (te) veel stroom op het net is. Dan hebben netbeheerders namelijk verbruikers nodig. De momenten waarop we bij voorkeur stroom gebruiken en warmte produceren, zijn momenten waarop de stroomprijs laag is en de stroom duurzaam."

Subsidies en het kostenplaatje

Het project heeft de Proeftuin Aardgasvrije Wijken-bijdrage ontvangen. Theo: "Verder maken we gebruik van vier subsidies:

- Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++) voor de productielocatie;
- Warmtenetten Investeringssubsidie (WIS) voor de aanleg van het warmtenet;
- Stimuleringsregeling Aardgasvrije Huurwoningen (SAH) voor huurwoningen;

- Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE) voor woningeigenaren.

Subsidies kennen allerlei verschillende voorwaarden en moet je aanvragen bij verschillende organisaties. Eén subsidie per project aanvragen zou fijner zijn. Dan weet je op één moment dat je het geld krijgt. Als we één subsidie niet krijgen, valt het hele project in duigen. De komende jaren hebben we nog subsidies nodig."

"Met Kerschoten als startproject kunnen we opschalen naar de rest van Apeldoorn."

De investeringskosten van de warmtenetinstallatie zijn hoog, de kosten voor de afgenomen warmte zijn relatief laag. Hans: "Dit komt door de complexe installatie met buffer die het mogelijk maakt om uit duurzame en goedkope stroom warmte te produceren."

Volgens de Wet collectie warmte (Wcw) moeten warmtebedrijven voor meer dan 50% in publieke handen zijn. Hans: "Door deel te nemen aan het warmtebedrijf, hebben we als gemeente meer inzicht in en sturing op de tarieven. Het tarief is opgebouwd aan de hand van een open kostprijsplusmodel. We doen er alles aan om warmte betaalbaar te maken, nu en in de toekomst.

In het principebesluit van Warmtenet Kerschoten is afgesproken dat de gemeente Apeldoorn en het Gelders Warmte Infra Bedrijf (GWIB) het netwerk beheren, en dat Linthorst Energy de warmte produceert en levert. Dit gesplitste model kan niet blijven bestaan met de Wcw. Het leveringsbedrijf moet onderdeel worden van het warmtebedrijf, daar zijn we nu met Linthorst over in gesprek."

Energiepunt begeleidt bewoners

We hopen volgend jaar een definitief investeringsbesluit voor het warmtenet te krijgen, vertelt Hans: "Onder de voorwaarde dat minimaal 70% van de bewoners, bedrijven en vve's deel wil nemen aan het warmtenet. Als we dit aantal behalen, beginnen we met de bouw van het warmtenet. We starten binnenkort met woningonderzoeken bij koopwoningen om voor bewoners helder te maken wat er nodig is om over te stappen op het warmtenet. En we bespreken daarbij de locatie van de afleverset en de overstap op gasloos koken."

Ook het Energiepunt van gemeente Apeldoorn ondersteunt bewoners in de verduurzaming van hun woning: mensen kunnen daar de systemen bekijken en meetapparatuur of warmtecamera's lenen. Ook worden bewoners begeleid bij subsidies en regelingen. Theo: "Als uit een woningonderzoek blijkt dat extra isolatie nodig is, dan kunnen de energiearmoede- en NIP-gelden* worden benut om bewoners financieel te ondersteunen. Deze regelingen starten dit najaar."

Toekomstvisie

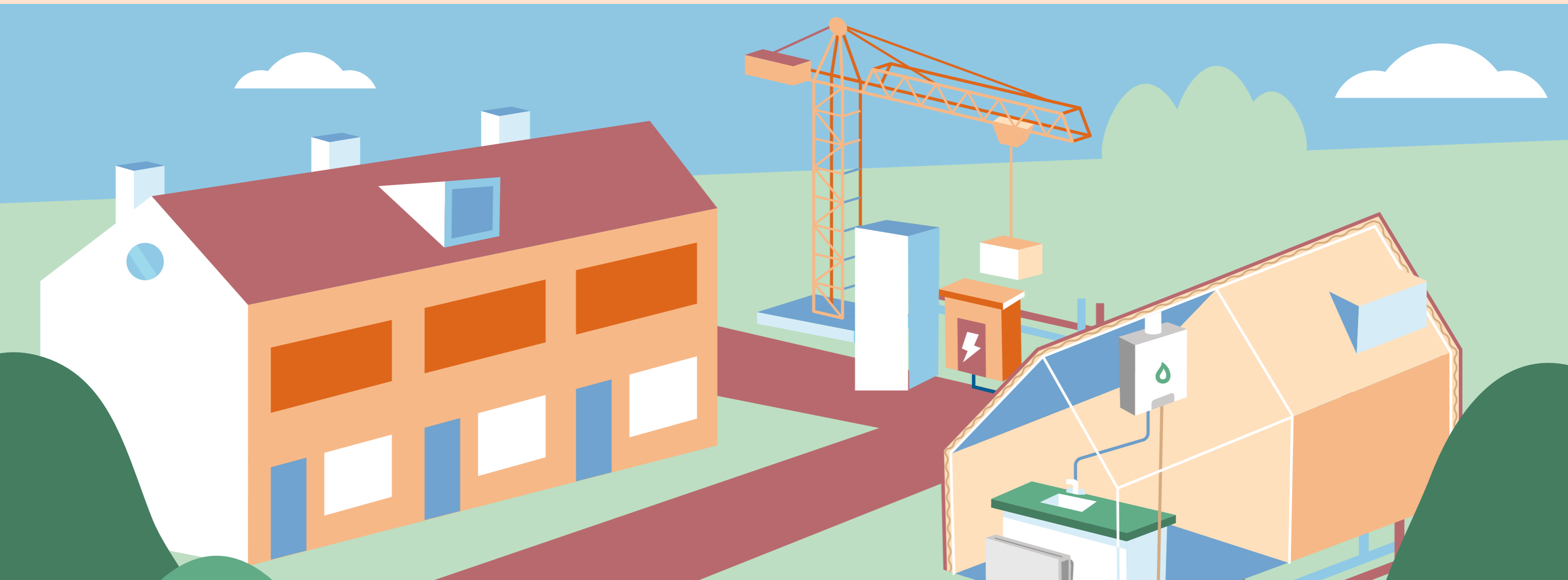
Apeldoorn wil vóór 2050 tienduizenden woningen op een warmtenet aansluiten. Theo: "In het effluent zit 4 tot 5 keer meer restwarmte dan Kerschoten nodig heeft. De gemeente Apeldoorn ziet kansen om de overige warmte te gebruiken voor andere delen van de stad. Naast middentemperatuur wordt er onderzoek gedaan naar lagetemperatuurwarmte voor nieuwbouwwijken, aangezien die met een lagere temperatuur kunnen worden verwarmd. Daarnaast komen er naar verwachting nieuwe bronnen bij zoals ondiepe geothermie, grootschalige zonnevelden, warmte- en koudeopslag, warmte uit de lucht en buffers voor seizoensopslag. Ook zijn er plannen om de productielocatie die wordt gebouwd voor Kerschoten meteen groter te maken. Zo kunnen we met Kerschoten als startproject opschalen naar de rest van Apeldoorn. Deze plannen worden verder uitgewerkt. Het is aan de lokale politiek om hier uiteindelijk over te beslissen."

* Nationaal Isolatie Programma

Kerschoten in cijfers

Kerschoten is een wijk uit de jaren '60 van de twintigste eeuw, met 3.700 inwoners. Er staan 2.595 gebouwen waarvan 2.510 een woonfunctie hebben. 60% van de woningen zijn huurwoningen en 40% van de woningen zijn van particuliere eigenaren/bewoners. 37% van de woningen heeft energielabel B of hoger. De wijk telt meer dan 25 nationaliteiten.

3 De warmtetransitie in de praktijk

3 Warmtetransitie in de praktijk

De verschillende bronnen die voor de LWiB zijn gebruikt leveren veel informatie op over de lokale warmtetransitie: over de warmtetransitie in de praktijk, over de signalen, kansen en knelpunten die gemeenten ervaren en over de kennisbehoeften en wensen van gemeenten. In hoofdstuk 2 worden de gebruikte bronnen nader toegelicht.

Er is vaak samenhang tussen de stand van zaken (in de lokale warmtetransitie), de signalen en de kennisbehoefte. Daarom wordt de LWiB in samenhang per thema besproken. De thema's zijn door de opdrachtgevers van NPLW vastgesteld, in lijn met het narratief lokale warmtetransitie.

Aan de hand van de volgende vier thema's/opgaven worden de resultaten besproken:

16

- **Regierol gemeente, ambitie en aanpak**

Dit thema gaat over de transitievisie en de uitvoeringsplannen van de gemeenten. Hoe kijkt de gemeente naar haar regierol? Hoe zit het met de capaciteit om het vraagstuk op te pakken? Wat is er met de plannen gebeurd in de uitvoering en wat zijn de volgende stappen/plannen van de gemeente?

- **Warmtenetten**

Bij het thema warmtenetten gaat het om de gemeentelijke plannen en uitvoering van warmtenetten. Hoe loopt dat? Zijn er plannen voor een publiek warmtebedrijf? Wat zijn de grootste knelpunten of kansen die de gemeente ervaart bij warmtenetprojecten?

- **Warmtepompen**

Dit thema gaat over warmtepompen en de gemeentelijke rol daarbij. Heeft de gemeente (all-)electric-wijken voorzien en hoe loopt de uitvoering daarvan? Speelt netcapaciteit hierbij een rol? Heeft de gemeente zicht op het aantal warmtepompen?

- **Isolatie**

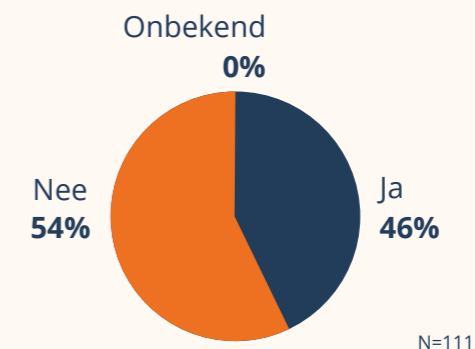
Dit thema gaat over de gemeentelijke isolatie-opgave. Is de uitvoering al gestart en hoe loopt die? Welke belemmeringen of kansen ziet de gemeente?

3.1 Regierol gemeente, ambitie en aanpak

3.1.1 Keuzes maken en publiceren

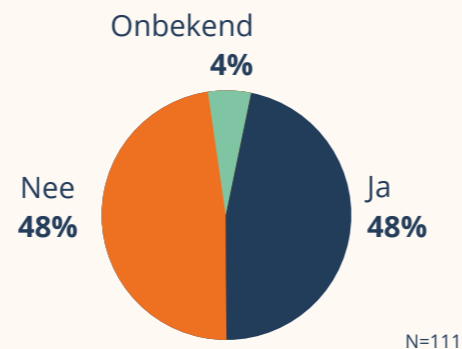
Voor burgers, bedrijven en partners zoals woningcorporaties en netbeheerders helpt het als de gemeente duidelijke keuzes heeft gemaakt voor de komende 10 jaar. Dergelijke (voorlopige) keuzes legt de gemeente vast in transitievisies (vanaf 2026 warmteprogramma's), uitvoeringsplannen of andere vormen van vastgestelde plannen. In minder dan de helft van de gemeenten (46%) kunnen belangstellenden de keuzes op dit moment nagaan, aldus de betrokken ambtenaren.

Kunnen inwoners op basis van de transitievisie warmte of andere plannen zien wat er komende 10 jaar staat te gebeuren in hun buurt, wijk of dorpskern over wat het meest aannemelijke alternatief is voor aardgas?

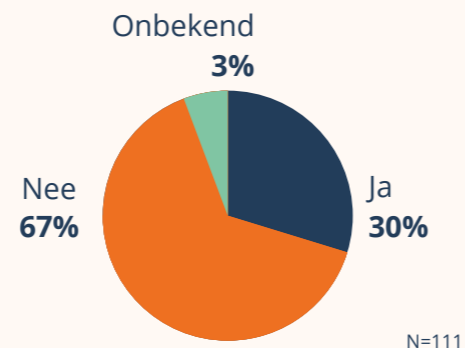
In bijna de helft (48%) van de gemeenten kunnen geïnteresseerden de gemeentelijke keuzes op de website vinden. Soms worden kaartjes uit de transitievisie overgenomen, of zijn er specifieke "adressenzoekers" gebouwd zoals door bijvoorbeeld de gemeente Den Haag en Amsterdam. In (zeer) sterk verstedelijkte gemeenten wordt de transitievisie warmte vaker beschikbaar gesteld aan inwoners dan gemiddeld. Eveneens 48% van de respondenten geeft aan dat de informatie over gemeentelijke keuzes niet op de website van de gemeente staat. Als redenen worden vaak genoemd: "het is nog te onzeker", "voorkeursopties liggen te dicht bij elkaar" of "de informatie is achterhaald".

Staat de keuze voor een warmte-alternatief op de website van de gemeente?

In de periode na het verschijnen van de transitievisies warmte is in diverse gemeenten meer duidelijkheid gekomen voor burgers en ondernemers. Bijvoorbeeld in de vorm van updates (van de transitievisie), uitvoeringsplannen, uitgewerkte businesscases of de uitkomst van een participatietraject. In 30% van de gemeenten is er daardoor meer duidelijkheid ontstaan voor burgers en ondernemers over hun wijk.

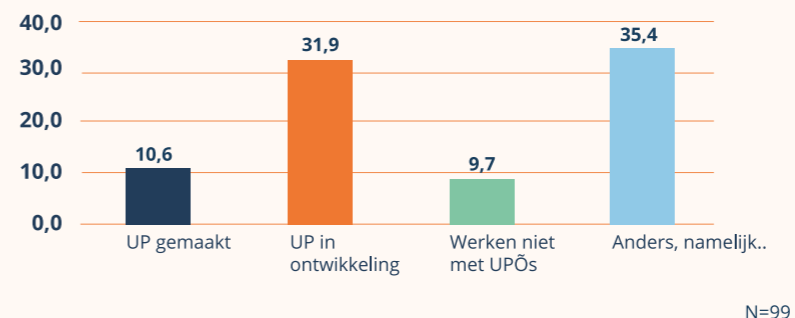
Is er voor meer wijken dan in de vastgestelde transitievisie warmte staan, nu duidelijkheid voor burgers en ondernemers over de mogelijke duurzame alternatieven voor aardgas in die wijk (voor 2030 of voor de komende 10 jaar)?

In 2023 gaf 51% van de gemeenten aan dat ze een uitvoeringsplan hebben of die willen maken. In 2024 geeft 42,5% aan een uitvoeringsplan te hebben of dat deze in ontwikkeling is. Daarnaast zitten er in de antwoordcategorie 'Anders, namelijk' gemeenten die er nog niet mee zijn gestart, maar dat wel op enig moment willen

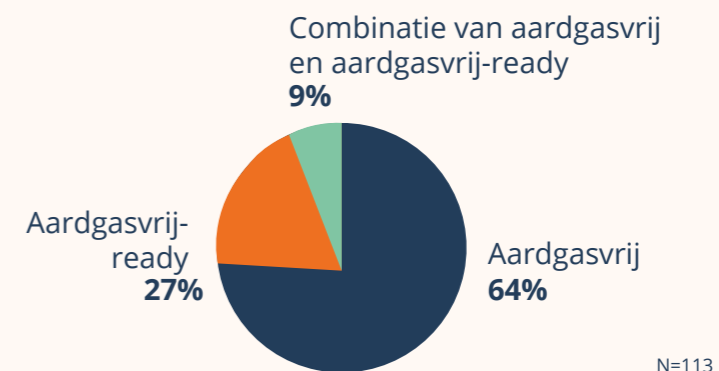
doen. Minder dan 10% van de gemeenten geeft aan niet met uitvoeringsplannen te (gaan) werken, bijvoorbeeld omdat een andere systematiek wordt gehanteerd of vanwege de nadruk op individuele oplossingen.

Zijn er uitvoeringsplannen gemaakt of is de gemeente dit van plan?

In 64% van de gemeenten is het ambitieniveau van de uitvoeringsplannen het volledig aardgasvrij maken van het gebied. In 27% van de gevallen is de ambitie het aardgasvrij-ready maken van het gebied en in 9% een mix van beide.

Als de gemeente een uitvoeringsplan maakt, wat is het ambitieniveau ervan?

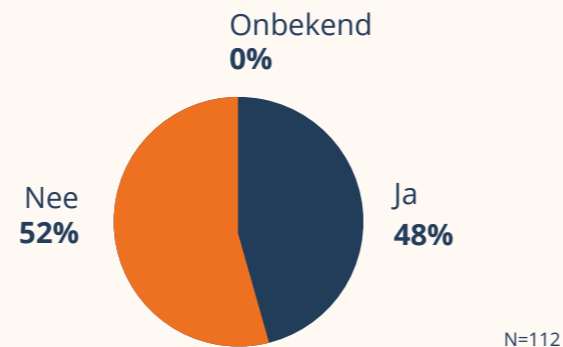
3.1.2 Op weg naar de warmteprogramma's

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat gemeenten hun transitievisie na 5 jaar actualiseren. Dit actualisatieschema is overgenomen in het voorstel Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw).

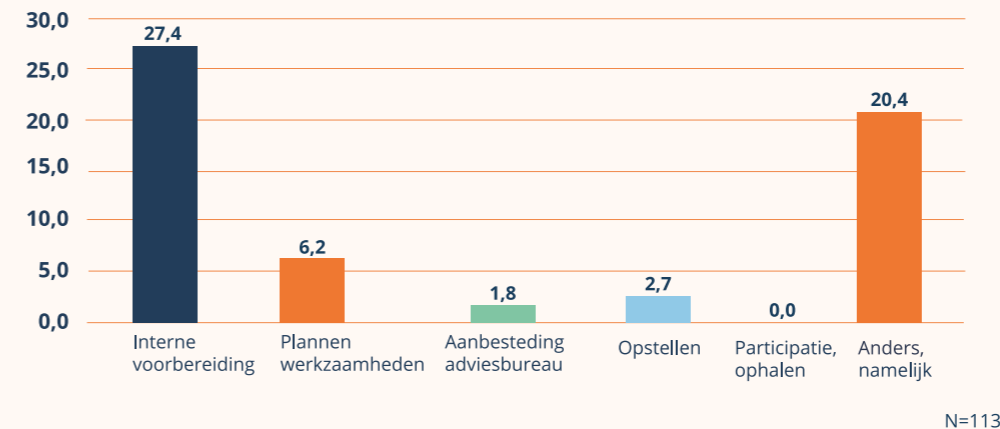
Wanneer de Wgiw in werking treedt, worden de geactualiseerde transitievisies warmte uiterlijk 2026 opgeleverd als 'programma's conform de omgevingswet', kortweg warmteprogramma. In de periode februari tot maart 2024 is ongeveer de helft van de gemeenten (48%) op enige wijze bezig met de voorbereiding op het warmteprogramma. Het gaat op dit moment vooral om de interne voorbereiding en het plannen van werkzaamheden. Onder de categorie "Anders, namelijk" noemen gemeenten activiteiten als "het actualiseren van de transitievisie warmte", "oriëntatie op wat er nodig is voor een warmteprogramma" of "het opstellen van een andere notitie (zoals een Masterplan Energie of Energievisie)".

18

Is de gemeente bezig met de voorbereiding van een warmteprogramma?

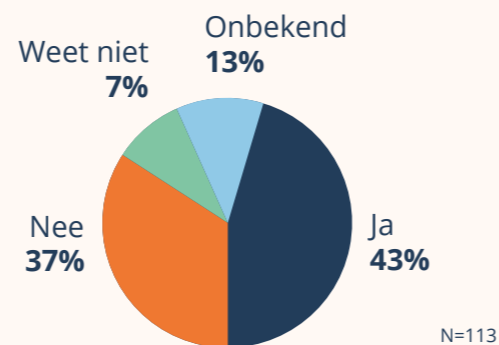

Met welke voorbereidende activiteit voor een warmteprogramma is de gemeente bezig?

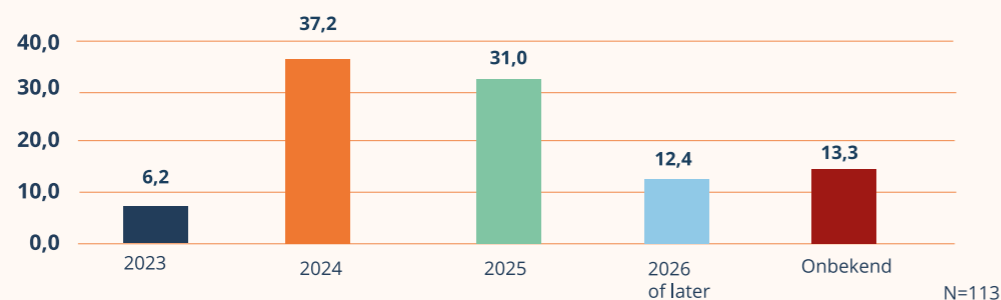
43 % van de gemeenten houdt voor de planning van het warmteprogramma rekening met de invoering van de Wgiw. Deze gemeenten geven in de toelichting bijvoorbeeld aan dat ze hun plannen goed willen laten aansluiten bij de wetgeving, dat ze de bevoegdheden uit de Wgiw nodig denken te hebben of dat ze "het warmteprogramma al voorbereiden alsof de Wgiw er al is". 37% van de gemeenten houdt bij de voorbereiding van het warmteprogramma (nog) geen rekening met de nieuwe wet. Veelgenoemde redenen zijn onder meer dat de gemeente verwacht de aanwijsbevoegdheid niet te gaan inzetten, dat herziening van de transitievisie warmte sowieso is voorzien in/voor 2026 of dat de inhoud van de Wgiw nog niet goed bekend is.

Wordt voor de planning van het warmteprogramma rekening gehouden met de invoering van de Wgiw?

Sommige gemeenten waren in de periode februari/maart 2024 al begonnen met het ontwikkelen van het warmteprogramma. Of ze hadden in een enkel geval al een (concept)versie gereed. Het merendeel van de gemeenten (68,2%) verwacht in 2024 of 2025 te starten met het ontwikkelen van het warmteprogramma.

Wanneer verwacht de gemeente te starten met de ontwikkeling van het warmteprogramma?

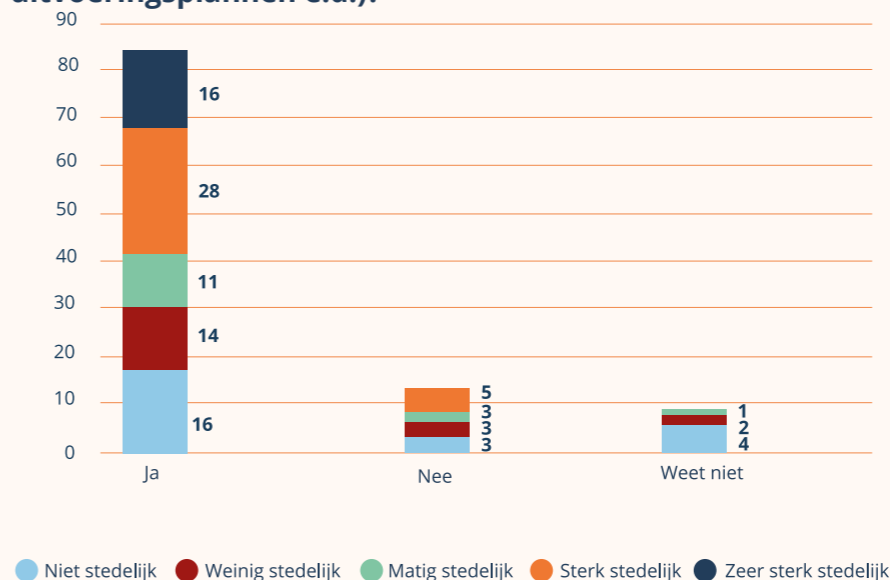
Maatschappelijk vastgoed

Bij de meeste gemeenten maakt maatschappelijk vastgoed onderdeel uit van de gemeentelijke plannen. Dat geldt in ieder geval voor alle zeer sterk verstedelijkte

gemeenten. Voorbeelden van maatschappelijk vastgoed die deze gemeenten noemen zijn zwembaden, gemeentehuizen, sporthallen, culturele gebouwen, zorggebouwen en kerken. Sommige gemeenten waarbij maatschappelijk vastgoed geen onderdeel uitmaakt van de plannen, geven aan dat verduurzaming via een andere route verloopt.

Bron: TNO analyse LWiB databestand 2024.

Maakt maatschappelijk vastgoed onderdeel uit van de gemeentelijke plannen (transitievisie warmte, uitvoeringsplannen e.d.)?

Samenwerking met woningcorporaties en netbeheerders

Gemeenten noemen meerdere partijen waar ze mee samenwerken in de warmtetransitie. Woningcorporaties en netbeheerders worden het vaakst genoemd. Bij woningcorporaties gaat het om zaken als het aansluiten van woningen, consulteren over en afstemmen van plannen, energiearmoede, woningen isoleren, verduurzamen van bezit en prestatieafspraken.

In de samenwerking met netbeheerders komt vooral het netcapaciteitsvraagstuk naar voren. Gemeenten geven aan dat zij met de netbeheerders afstemmen, overleggen, input ophalen en gezamenlijk aan plannen werken.

Andere partijen die door gemeenten als samenwerkingspartner worden genoemd in de warmtetransitie, zijn: andere gemeenten, het energieloket, de provincie, marktpartijen, warmtebedrijven en het waterschap.

Samenwerking met bewoners

Gemeenten werken op verschillende manieren samen met bewoners, namelijk als klankbord, in verschillende vormen van participatie en ook als initiatiefnemer/samenwerkingspartner die is verenigd in collectieven of coöperaties. Voorbeelden van samenwerkingen met collectieven zijn: periodieke afstemming, input ophalen, afstemmen van activiteiten, informeren en ondersteunen. Verder noemen gemeenten soms (mede)financiering, specifiek met betrekking tot energiecoöperaties.

In de open toelichtingen geven gemeenten aan dat ze bewonersinitiatieven zien als een belangrijke “lokale kracht” en als een schakel tussen bewoners en de gemeente. Aandachtpunten zijn onder andere:

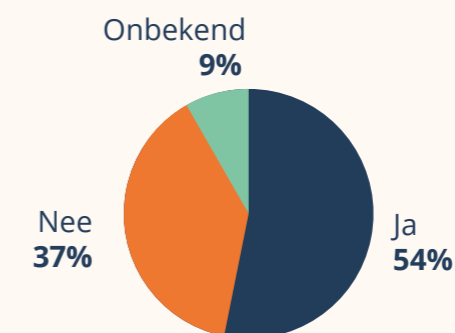
- Een paar gemeenten geven aan dat het lastig is om bewoners te bereiken, bijvoorbeeld in wijken met energiearmoede.
- Een aantal gemeenten benoemen dat er niet zoveel samenwerking is of dat er weinig/geen initiatieven zijn.
- Verschillende gemeenten geven aan dat zij de rolverdeling tussen initiatieven en de gemeente expliciet willen vastleggen. Eén van de bevroagde gemeenten vraagt eerst aan de bewoners zelf hoe zij de participatie het liefst willen invullen.
- Het opschalingsvraagstuk: hoe kom je van goedbedoeld initiatief naar iets wat meer robuust en langdurig verschil maakt? Wie betaalt wat en wie is waarvoor verantwoordelijk?

Monitoring

54% van de bevroagde gemeenten geeft aan de voortgang van de lokale warmtetransitie zelf te monitoren. Daarbij geven veel gemeenten in de open toelichting aan, dat ze een onvolledig beeld hebben van de lokale warmtetransitie op basis van de gegevens die ze kunnen achterhalen. Met het monitoren richt de gemeente vaak alleen op bepaalde aspecten of specifieke gebieden, zoals een gebied waarvoor een uitvoeringsplan wordt gemaakt of monitoring van specifieke acties van het energieloket. Verschillende gemeenten geven aan dat ze graag meer en beter de voortgang van de warmtetransitie zouden willen monitoren. Knelpunten die daarnaast worden genoemd zijn de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), het geringe zicht op wat individuele huishoudens doen en de actualiteit van beschikbare gegevens.

Gemeenten die aangeven dat ze de voortgang van de warmtetransitie niet monitoren (37%), hebben vaak wel de beschikking over enige gegevens. Bijvoorbeeld via de netbeheerder. Maar deze zijn blijkbaar onvoldoende om zelf te kwalificeren als ‘monitoring van de warmtetransitie’. Van de gemeenten die niet monitoren, geven verschillende aan graag meer gegevens beschikbaar te hebben.

Monitort de gemeente zelf de voortgang van de lokale warmtetransitie?

N=107

3.1.3 Signalen en kennisbehoefte over regie en organisatie

Hoewel gemeenten veelal aangeven dat de ambtelijke capaciteit op het thema 'duurzaamheid' uitgebreid is, mede door de CDOKE-middelen, ervaren met name de kleinere gemeenten (conform de CBS-indeling) nog altijd de uitdaging om voldoende ambtelijke capaciteit aan te wenden. Enerzijds is dit te verklaren door het beperkte aanbod aan mensen (in aantallen en kwaliteit). Daarnaast vraagt de warmtetransitie volgens sommigen om een andere manier van werken en denken om goed invulling te kunnen geven aan de regierol van de gemeente én om de warmtetransitie uit te kunnen voeren. Het gaat dus ook om werving en/of training van mensen.

Anderzijds volgen ontwikkelingen elkaar in snel tempo op. Van gemeenten wordt verwacht dat zij hiervan continu op de hoogte blijven en er snel op kunnen anticiperen. Ook wordt van gemeenten verwacht dat zij zowel de samenwerking met de markt, met woningcorporaties, als met het maatschappelijk middenveld oppakken. Hiervoor is specifieke kennis nodig. Daarnaast vindt er vaker een verbreding plaats richting het ruimtelijke domein (door de ruimtelijke impact van de warmtetransitie) en het sociaal domein (in verband met energiarmede). Dit alles vraagt steeds meer van gemeenten. De benodigde capaciteit neemt hierdoor toe. De tekorten worden deels opgevangen door capaciteit in te huren, maar ook daarvoor geldt dat gemeenten uit dezelfde vijver vissen.

Weinig vertrouwen in de overheid, beperkt draagvlak voor de warmtetransitie en negatieve berichtgeving maken dat gemeenten willen dat zij zowel landelijk als lokaal meer ondersteund worden. Gemeenten zien kansen in meer landelijke coördinatie en sturing vanuit het Rijk, specifiek rond warmtenetten. Ook ligt er de wens dat de rijksmiddelen structureel worden, waardoor gemeenten vast personeel kunnen werven (in plaats van tijdelijk) om zo kennis te kunnen borgen in de organisatie. Gemeenten voelen beperkte mate van urgentie bij de lokale politiek. Zo moet de warmtetransitie concurreren met andere opgaven, zoals de woningbouwopgave.

Kennisbehoefte

Er is vooral behoefte aan handvatten om bestuurders en de gemeenteraad mee te nemen in het proces van de warmtetransitie en hen de urgentie ervan te laten voelen. Hoe kan je bestuurders stimuleren om knopen door te hakken? Bijvoorbeeld om de aanwijsbevoegdheid in te willen zetten of beslissingen met grote financiële impact te nemen.

Verder is er behoefte aan meer gerichte ondersteuning voor kleinere gemeenten. Ook is er behoefte aan meer kennis over de Wet collectieve warmte en de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie. Met name kleinere gemeenten willen weten hoe je hierop kunt voorbereiden. Ook de NPLW-helpdesk ontving vragen over de toepassing van nieuwe wetgeving, zoals onder welke voorwaarden de aanwijsbevoegdheid ingezet kan worden. Verder is er behoefte aan meer aandacht voor een doelgroepenpak naast de wijkaanpak.

Michiel de Wit

Verhalen uit de praktijk

Súdwest-Fryslân leert van Denemarken over betaalbare warmtenetten

Súdwest-Fryslân is druk bezig met haar bronnenstrategie en wil een 100% gemeentelijk warmtebedrijf oprichten. Procesmanager Michiel de Wit van de gemeente Súdwest-Fryslân vertelt hoe hun project Confidence-subsidie ontving vanuit Denemarken.

“We focussen met dit project op haalbaarheid en betaalbaarheid. En kijken vervolgens welke techniek daarbij past.”

Súdwest-Fryslân is qua oppervlakte Nederlands grootste gemeente. “Met 89 kernen, variërend van steden tot kleine dorpskernen, is er nog geen totaaloplossing voor de warmtetransitie. We zijn bezig met een bronnenstrategie, een warmteplan en een warmtekaart. Zo proberen we duidelijkheid te geven over collectieve oplossingen. Vaak kiezen landelijke gebieden voor all-electric-warmtepompen, terwijl wij ook in kleine kernen potentie zien voor warmtenetten.”

Van Fries burgerforum naar Denemarken

“In 2023 gingen we met buurgemeente De Fryske Marren, provincie Friesland, en acht energie- en warmtecoöperaties naar Denemarken. Kort daarna werden we uitgenodigd door de Danish Board of District Heating om deel te nemen aan Frontrunners Cities. Dit is een samenwerkingsverband voor het uitwisselen van kennis over warmtenetten tussen Nederlandse en Deense overheden. In het najaar van 2023 kregen we de vraag of we mee wilden doen aan een subsidieronde van de Danish Energy Agency. We hebben die subsidie ontvangen, werken intensief samen met Deense experts en kijken we hoe we betaalbare warmtenetten in Súdwest-Fryslân kunnen aanleggen.”

(Deense) model

De Fries-Deense samenwerking focust op organisatie, vertrouwen en financiering. “Een belangrijk thema is immers het creëren van vertrouwen bij inwoners. Een transparante aanpak zorgt voor vertrouwen onder inwoners. Wees daarom eerlijk over de kosten, investeringen in nieuwe bronnen en het resultaat op je tarieven. Deze verwevenheid van vertrouwen en transparantie is onderdeel van het Deense model. Inwoners hebben vertrouwen dat warmte tegen een lage prijs kan.”

Met de verschillende energiecoöperaties lijkt Súdwest-Fryslân qua organisatie op die van de Denen: collectieve warmtesystemen die coöperatief, vanuit de gemeente of gemeenschap, worden gedragen. “Deze gelijkenis tussen Denemarken en Friesland was onze eerste inspiratie om na te denken over een collectieve, publieke oplossing. De eerste brief over het wetsvoorstel Wet collectieve warmte (Wcw) zette ons aan het denken over het publieke aandeel van 51% en de integrale verantwoordelijkheid voor het warmtebedrijf. Als die verantwoordelijkheid bij ons ligt, willen we ook sturen op de bron en levering.

We hebben gekozen voor een model waarin we samenwerken met inwoners en initiatiefnemers, tegen een kostprijsplus. Na de zomer leggen we het oprichten van een 100% gemeentelijk energiebedrijf voor aan de gemeenteraad. Met een 100% publiek aandeel behouden we de regie en organisatie. Wij kunnen met het energiebedrijf zorgen voor haalbaarheid en betaalbaarheid. Vooralsnog zien we commerciële warmtepartners als uitvoerende (kennis)organisaties. We huren hun advies, ontwerp, aanleg en onderhoud in.”

Techniek: plannen en bijschaven

“Vanuit de Fries-Deense samenwerking hebben we geleerd dat nu al kiezen voor 100% hernieuwbare warmte niet per se nodig is. Direct inzetten op 100% hernieuwbare warmte is duur, omdat er een dure warmtepompinstallatie voor nodig is. En dat terwijl zo’n warmtepompinstallatie met 20% van de capaciteit al snel in 50% van de jaarlijkse warmtevraag voorziet. Door dit te combineren met een gasboiler en een buffervat voor de piekmomenten, kunnen woningen het hele jaar door van

warmte worden voorzien. Zodra er meer aansluitingen zijn, kan verder worden verduurzaamd. Het is een tussenstap, maar wel een wezenlijke stap. De Denen adviseren ons om een warmtenet te bouwen en daar eerst 1,5 jaar mee te draaien voordat vervolgstappen worden gezet. Dan weet je beter wat de warmtevraag is en hoe groot bijvoorbeeld het buffervat moet worden.

Een andere les is: maak een warmteplan voor de hele gemeente en begin met kijken met een hoge energiedichtheid en een positieve businesscase. Maak een groot plan voor de gemeente en start klein. Nederlandse kernen zijn vaak oud en slecht geïsoleerd, waardoor we in veel gevallen gebruik maken van een midden- en hogetemperatuurnet. Kijk naast woningen ook naar bedrijven met een grote warmtevraag met hoge temperatuur. Dit is interessant voor de energiedichtheid en daarmee de businesscase.”

Financiële keuzes

Kleinschalige warmtenetten in Denemarken met 600 tot 700 aansluitingen laten zien dat kleine warmtenetten werkende en betaalbare warmteoplossingen zijn. “We moeten andere keuzes maken dan we gewend zijn. Zo hebben we geleerd dat we de haalbaarheid van onze pilots kunnen vergroten met een kostprijsplusbenadering, waarbij alle winst terugvloeit naar de klanten. We willen met zo laag mogelijke maatschappelijke kosten een warmtenet produceren. Hiervoor is regie vanuit de overheid nodig, het liefst vanuit de lokale overheid.”

Warmtebedrijven in Denemarken mogen volgens de wet geen winst maken. Er moet gebruik worden gemaakt van de goedkoopste bron en er wordt goedkope warmte vervoerd over grote afstanden. “In een nog te ontwikkelen bronnenstrategie willen wij vanuit de gemeente meer zicht krijgen op de beschikbare bronnen.

Door op termijn meerdere bronnen te combineren in één warmtenetwerk kunnen wij beter warmte gaan produceren tegen lage prijzen. En kunnen wij in de toekomst goedkope warmte vervoeren naar plekken met een lagere energiedichtheid.”

Hoe nu verder?

Komend jaar volgen er meerdere online en fysieke sessies met Deense experts. “Straks hebben we een aanpak voor de hele gemeente. Daarin staat in één oogopslag welke gebieden geschikt zijn voor een collectieve warmteoplossing en waar individuele oplossingen passend zijn. De belangrijkste factoren om te bepalen waar een collectieve warmteoplossing mogelijk is, zijn: een hoge energiedichtheid per m², het energieverbruik en de aanwezigheid van een goedkope warmtebron. Zo zoeken we naar haalbare en betaalbare businesscases. Daar kunnen we alle hulp bij gebruiken. Van kennispartners, buurgemeenten, de provincie, Deense partners en het Rijk.”

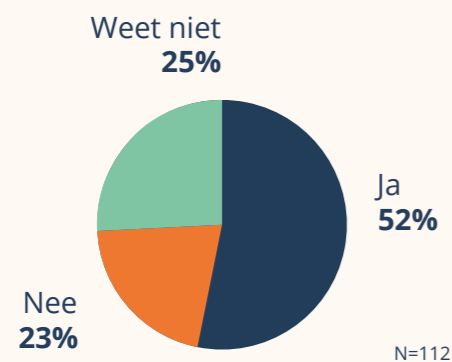
Súdwest-Fryslân in cijfers

Súdwest-Fryslân is een waterrijke, landelijke gemeente met maar liefst 52.270 hectare land en 38.515 hectare water. In 6 steden en 83 stads- en dorpskernen wonen 90.876 inwoners. In Súdwest-Fryslân zijn 4 warmteprojecten in ontwikkeling: Warm Heeg (Proeftuin Aardgasvrije Wijk), de wijk 't Eiland in Sneek, Warm Workum en Energiestad Bolsward. Op dit moment onderzoekt Súdwest-Fryslân hoe zij de warmtetransitie mogelijk kan maken door in te zetten in haalbare en betaalbare warmtenetten in landelijk gebied. Door middel van een warmteplan is de verwachting dat veel meer (kleine) kernen voorzien kunnen worden van een warmtenet.

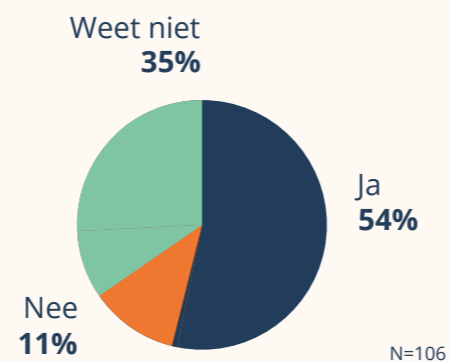
3.2 Warmtenetten

Ruim de helft van de bevroagde gemeenten (52%) verwacht de komende 10 jaar warmtenetten te gaan realiseren of uitbreiden. Dat percentage is gestegen ten opzichte van 2023. Wanneer dezelfde vraag wordt gesteld voor een langere termijn, dan levert dat hetzelfde beeld op. Vooral (zeer)sterk verstedelijkte gemeenten geven aan dat zij warmtenetten willen realiseren. De gemeenten die deze verwachting niet hebben, zijn vaker weinig tot matig stedelijke gemeenten.

Verwachten jullie de komende 10 jaar warmtenetten te gaan realiseren of uit te breiden?

En op de langere termijn?

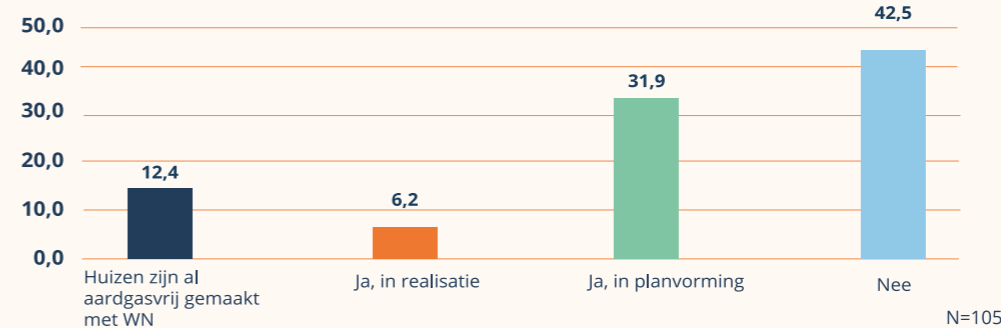
Uit de toelichting komt het beeld naar voren dat - ten opzichte van vorig jaar - met name het besef is gegroeid dat warmtenetten een belangrijk onderdeel zijn van de mix aan warmtealternatieven om wijken aardgasvrij te maken. Bijvoorbeeld omdat netcongestie nog lange tijd een beperkende factor zal zijn voor elektrische warmteoplossingen.

Gemeenten die geen langetermijnplannen voor warmtenetten hebben, geven aan dat ze te maken hebben met;

- geen of onzekere bronnen;
- lage bebouwingsdichtheid; of
- nog onvoldoende zicht op de mogelijkheden voor warmtenetten.

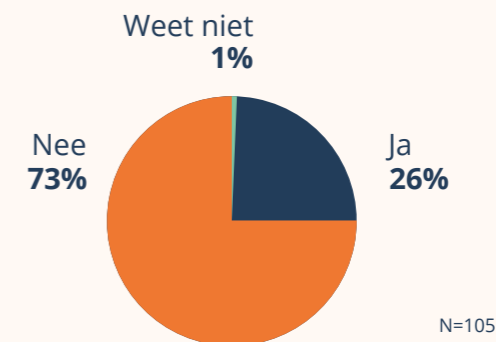
De meeste gemeenten (42,5%) geven aan dat warmtenetprojecten nog niet zijn gestart of nog in een planvormingsfase bevinden (31,9%). Een kleiner deel van de gemeenten geeft aan dat er al warmtenetten zijn gerealiseerd (12,4%) of dat deze in realisatie zijn (6,2%).

Zijn er op dit moment al warmtenetprojecten gestart?

In ongeveer een kwart van de bevroagde gemeenten zijn op dit moment al huizen aardgasvrij gemaakt doordat deze huizen op een warmtenet zijn aangesloten.

Zijn er al huizen aardgasvrij gemaakt met het warmtenet?

Een belangrijke bevoegdheid die gemeenten krijgen als de Wgiw in werking treedt, is de aanwijsbevoegdheid. De gemeente kan daarmee voor een bepaald gebied aangeven dat het voor een bepaalde datum overgaat op een duurzaam alternatief voor aardgas.

Gevraagd naar de intentie om deze nieuwe bevoegdheid in te gaan zetten, geeft bijna de helft van de gemeenten (46%) aan dit nog niet te weten. Een kwart van de bevroegde gemeenten denkt de bevoegdheid wel in te gaan zetten en 29% denkt de bevoegdheid niet te gaan inzetten.

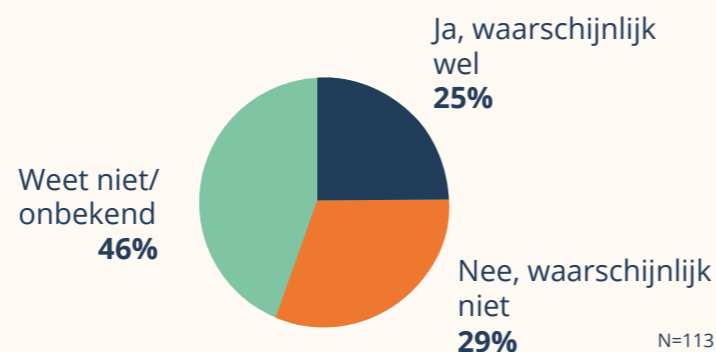
Genoemde motieven voor het inzetten van de aanwijsbevoegdheid zijn onder meer een:

- positieve invloed op de businesscase;
- laatste stok achter de deur als op een gegeven moment het gasnet door steeds minder mensen wordt gebruikt en het niet meer rendabel is om in stand te houden.

Redenen om nu in te schatten dat de bevoegdheid niet zal worden ingezet, zijn onder meer de:

- politieke gevoeligheid;
- inschatting dat doelen bereikt kunnen worden met een op vrijwilligheid gebaseerde aanpak.

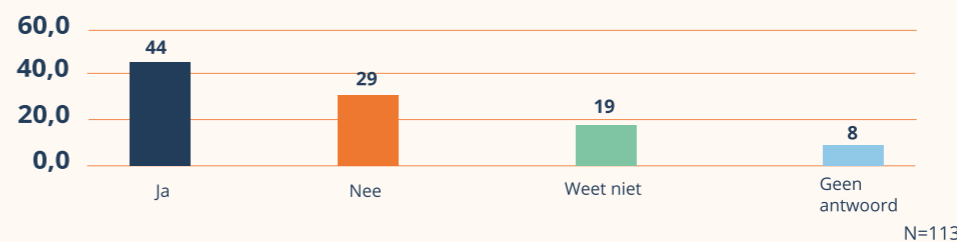
Zijn jullie van plan om de aanwijsbevoegdheid in te gaan zetten in relatie tot warmtenetten?

Vooruitlopend op de inwerkingtreding van de Wcw geeft 44% van de gemeenten aan plannen te hebben voor een publiek warmtebedrijf. 19% van de gemeenten weet dat nog niet zeker. Bij de gemeenten die aangeven dat er plannen zijn voor een publiek warmtebedrijf hoeft dat geen eigen bedrijf te zijn; het gaat daarbij ook om plannen in regionaal verband. Sterk verstedelijkte gemeenten denken vooral aan een gemeentelijk of regionaal warmtebedrijf. Minder stedelijke gemeenten sluiten graag aan bij een provinciaal warmtebedrijf.

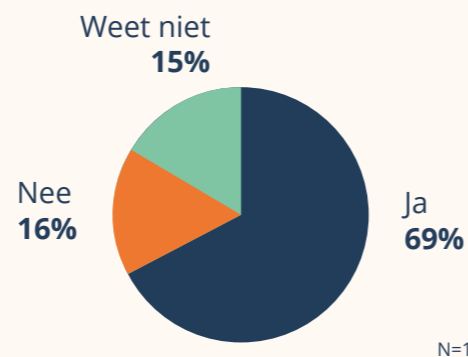
Uit de toelichtingen blijkt dat er nog veel vragen zijn over het publiek warmtebedrijf en dat veelal sprake is van verkenningen en vooronderzoek. Bij de gemeenten die aangeven géén plannen te hebben voor een publiek warmtebedrijf, is de meest genoemde verklaring dat het niet aan de orde is omdat er (nog) geen concrete plannen zijn voor een warmtenet.

Zijn er plannen voor een publiek warmtebedrijf?

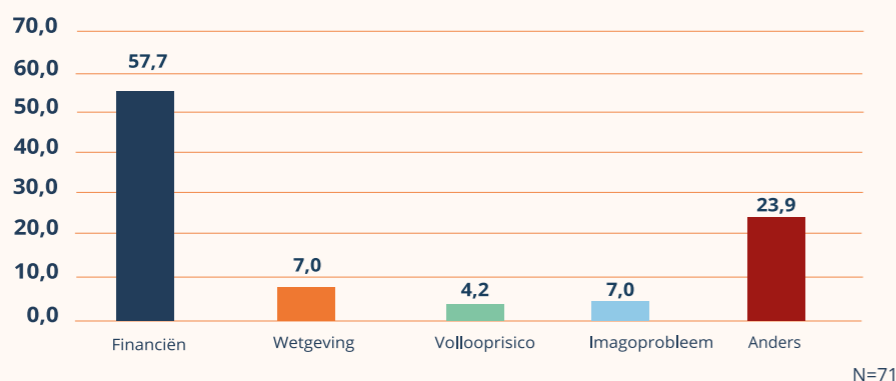
Een ruime meerderheid van de gemeenten (69%) ziet de aanleg van warmtenetten als een vraagstuk met een regionale of provinciale component, ook los van eventuele plannen voor een regionaal warmtebedrijf. In de toelichtingen wordt hierbij vaak overleg in RES-verband genoemd.

Is er regionale of provinciale samenwerking met betrekking tot de ontwikkeling van warmtenetten, los van eventuele plannen voor een warmtebedrijf?

Het belangrijkste knelpunt waar gemeenten tegenaan lopen bij de ontwikkeling en realisatie van warmtenetten is de financiering (57,7%). De categorie "Anders, namelijk" is met 23,9% ook groot. Gemeenten geven daarbij veelal aan dat "alle genoemde punten" (financiering, wetgeving, volloopriscio en imago probleem) knelpunten zijn en voegen daaraan toe het gebrek aan beschikbare warmtebronnen.

Wat zijn de grootste knelpunten waar de gemeente tegenaan loopt bij de ontwikkeling en realisatie van warmtenetten?

Regierol gemeenten bij warmtenetten

Gemeenten vullen hun regierol op verschillende manieren in:

- Veel gemeenten zien zichzelf als opdrachtgever: start pilots, zorgen voor communicatie- en participatieproces, bestuurlijke besluitvorming, inzet van instrumenten als de Wcw en Wgiw, financiering onderzoek, de verbinding leggen tussen partijen en collectieve oplossingen.
- Meerdere gemeenten richten zich vooral op (bestaande) proeftuinen en pilots, en pakken daarnaast nog geen duidelijke regierol.
- Een aantal gemeenten geeft aan nog zoekende te zijn of dat de invulling van de regierol nog niet aan de orde is. Onderdeel van die zoektocht is hoe zij zich verhouden tot andere (private) partijen en lokale initiatieven.
- Sommige gemeenten zien zichzelf als facilitator van initiatieven van onderop.

3.2.1 Signalen en kennisbehoefte over warmtenetten

Net als in 2023 geven gemeenten aan dat zij knelpunten ervaren bij de ontwikkeling en realisatie van warmtenetten. Meer dan de helft van de gemeenten ervaart financiën als het grootste knelpunt. Het sluitend krijgen van de businesscase is vaak de reden waarom projecten stagneren of niet worden gerealiseerd en waarom op sommige plekken warmtebedrijven zich terugtrekken uit projecten. Dit hangt samen met de risico's van volloop die niet kunnen worden gedragen. Het volloopriscio wordt onder andere verhoogd door het negatieve imago dat warmtenetten momenteel hebben: de huidige (aansluit- en vastrecht)kosten zijn hoog en inwoners hebben geen keuzevrijheid, aldus gemeenten.

In het kader van betaalbaarheid en draagvlak is het van belang dat het aanbod zo interessant mogelijk gemaakt wordt, bij voorkeur door de kosten te socialiseren om bewoners mee te nemen in de overstap op een warmtenet. Gemeenten geven aan dat het wenselijk is dat rijksmiddelen voor de realisatie van warmtenetten worden opgehoogd en dat deze extra middelen structureel beschikbaar worden gesteld: "Zonder subsidies en wetgeving krijgen we het niet voor elkaar".

Gemeenten staan vaak positief tegenover de beschikbare subsidies, maar pleiten voor meer structurele middelen, het samenvoegen van regelingen en het vereenvoudigen van subsidieprocedures.

Daarnaast zijn er veel regievraagstukken rond publieke warmtebedrijven. Onduidelijk is onder andere wie regie pakt, hoe publieke warmtebedrijven georganiseerd moeten worden en hoe het besluitvormingstraject (inclusief timing) ingericht dient te worden. Ook is de governance voor gemeenten een zoektocht. De komst van de Wcw en Wgiw vraagt van gemeenten om keuzes te maken, waarvoor specialistische kennis en kunde noodzakelijk zijn. Deze zijn onvoldoende in huis.

Kennisbehoefte

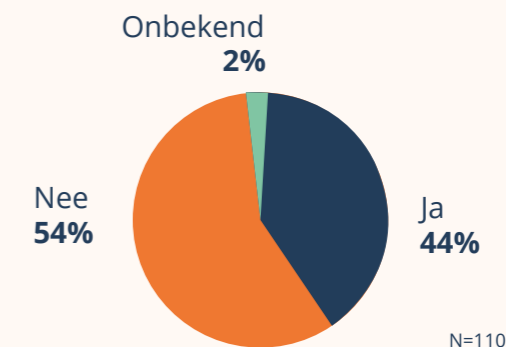
In de LWiB van 2023 bleek al dat er veel vragen bij gemeenten zijn over alternatieven voor all-electric als mini-collectieve warmtenetten, warmtekoude-opslag of andere stand-alone-oplossingen en mini- en kleine netten. We zien dat deze kennisbehoefte in 2024 nog steeds sterk aanwezig is. Er zijn nog weinig voorbeelden van kleinschalige warmtenetten die in de praktijk zijn gebracht, terwijl daar wel veel behoefte aan is. Er is met name interesse in haalbare businesscases en welke verschillende technische mogelijkheden er op dit moment zijn. Aan de NPLW-helppes worden hier ook veel vragen over gesteld.

3.3 Warmtepompen

44% van de bevroegde gemeenten geven aan dat er een concrete aanpak is voor wijken met all-electric- of hybride warmtepompen. Het ambitieniveau van die plannen verschilt in de praktijk, van actieve stimulering door bijvoorbeeld collectieve inkoopacties en subsidies tot een planmatige aanpak om het gasnet volledig te vervangen door elektrische verwarming. Onder de gemeenten die geen concrete aanpak hebben, zijn er nog verschillende varianten. Dat kunnen bijvoorbeeld gemeenten zijn die elektrische oplossingen niet stimuleren vanwege bijvoorbeeld netcongestie. Of gemeenten die het individuele spoor wel stimuleren met bijvoorbeeld informatieavonden, maar zonder de intentie daarmee specifieke wijken over te laten stappen op elektrische verwarming. Samengevat vullen

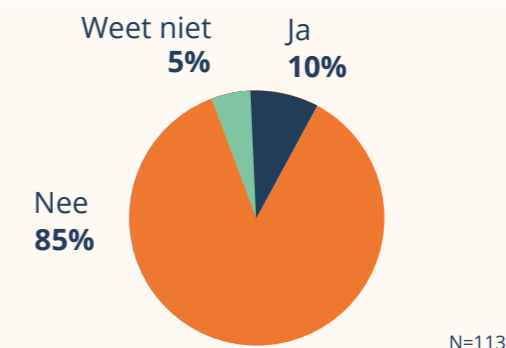
gemeenten hun regierol met name in door te informeren, stimuleren en faciliteren. Energiecoöperaties, energiecoaches en het energieloket zijn daarbij veelgenoemde samenwerkingspartners/-kanalen.

Is er beleid en/of een concrete aanpak voor de wijken waar jullie een all-electric- of hybride aanpak voorzien (stimuleren, ontmoedigen, ...)?

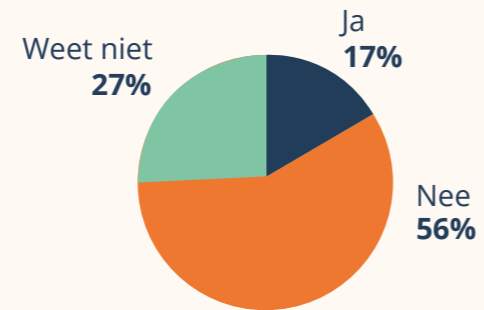
De overgrote meerderheid van de gemeenten (85%) heeft geen inzicht in de geïnstalleerde warmtepompen binnen de gemeente. Inwoners en bedrijven laten deze zelf installeren en de meeste gemeenten hebben daar weinig zicht op. De behoefte aan meer informatie hierover is wel groot geven gemeenten aan, bijvoorbeeld voor het beter inzetten van acties richting bewoners en voor het beter kunnen inschatten van de kansen voor warmtenetten. De gemeenten die aangeven wel zicht op te hebben op geïnstalleerde warmtepompen, baseren zich op bijvoorbeeld gemonitorde acties via het energieloket en informatie van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland over verleende subsidies voor warmtepompen.

Hebben je inzicht in aantallen al geïnstalleerde warmtepompen in jouw gemeente?

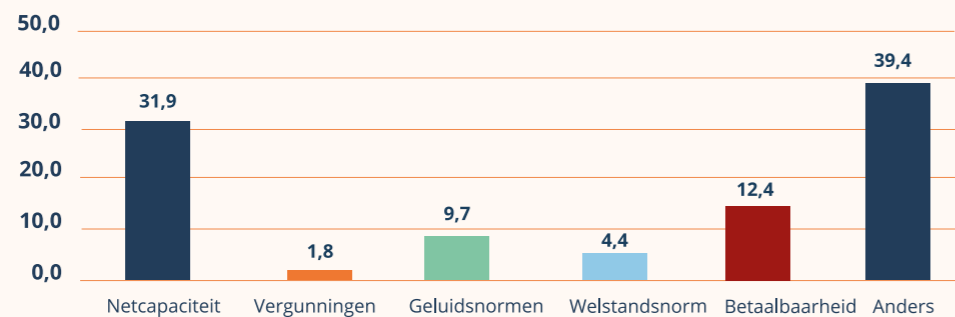
Waar bij warmtenetten 25% van de gemeenten van plan is de aanwijsbevoegdheid in te gaan zetten, is dat bij warmtepompen met 17% minder het geval. Meer dan de helft van de gemeenten (56%) geeft aan (nog) niet van plan te zijn de aanwijsbevoegdheid in te zetten. Gemeenten geven onder andere aan dat het politiek gevoelig ligt of dat ze de nadruk leggen op ondersteuning van individuele huishoudens.

Zijn jullie van plan om de aanwijsbevoegdheid in te gaan zetten in relatie tot warmtepompen?

N=113

Welke belemmeringen spelen er bij all-electric- of hybride warmtepompen? (% genoemde belemmering)

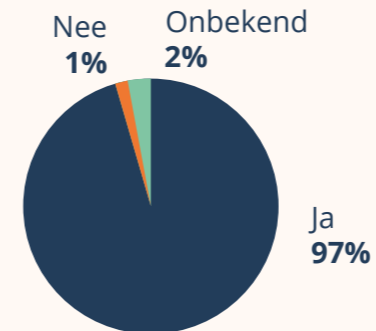

N=225

Netcongestie

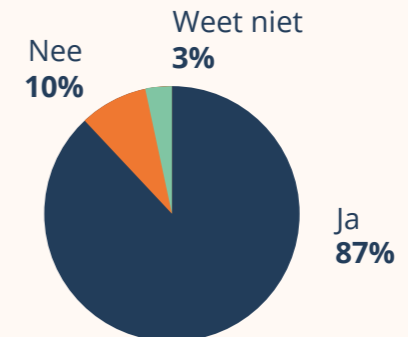
Uit de gesprekken met gemeenten blijkt dat netcongestie vrijwel in elke gemeente speelt. 87% van de bevroegde gemeenten geeft aan dat netcongestie een aandachtspunt is bij de lokale warmtetransitie. Vooral de inperking van ontwikkelingsmogelijkheden voor nieuwe initiatieven ervaren gemeenten als problematisch. Vrijwel alle gemeenten (97%) zijn met de netbeheerder in gesprek over netcongestie. De gesprekken geven niet altijd op alle vlakken duidelijkheid. Ongeveer de helft van de gemeenten (47%) geeft namelijk aan zicht te hebben op de beschikbare netcapaciteit. Er is dus ook een categorie gemeenten die, zonder goed zicht te hebben op de beschikbare capaciteit, wel signalen heeft doorgekregen dat de netcapaciteit een aandachtspunt is.

Is de gemeente over netcapaciteit in gesprek met de netbeheerder?

N=111

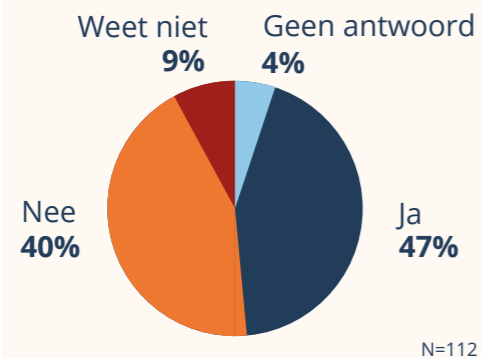
Is netcapaciteit een issue bij de lokale warmtetransitie?

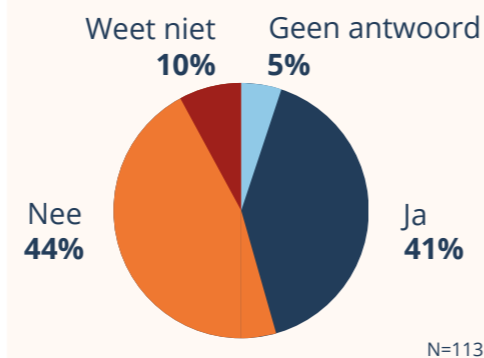
N=112

Het is van belang dat gemeenten ook zicht hebben welke consequenties gemeentelijke keuzes in de warmtetransitie hebben op de netcapaciteit. Voor 44% van de gemeenten is dat nu onvoldoende het geval en 10% weet het niet.

Heeft de gemeente zicht op de beschikbare netcapaciteit?

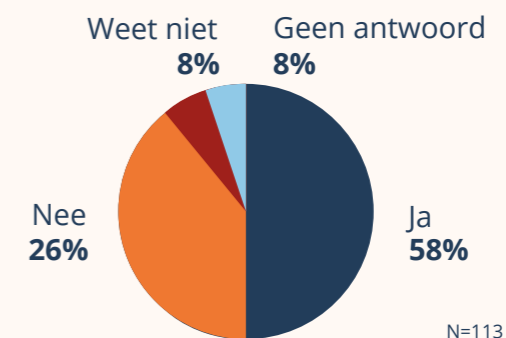

Heeft de gemeente zicht op de impact van haar keuzes op de netcapaciteit?

Hoewel het effect van de eigen keuzes vaak niet duidelijk is, geldt andersom dat voor het merendeel van de gemeenten (58%) de beschikbare netcapaciteit nu al van invloed is op de keuzes die in de warmtetransitie worden gemaakt. Dat betekent bijvoorbeeld dat vanwege netcongestie de plannen voor elektrisch verwarmde wijken worden uitgesteld of dat de gemeente andere opties gaat verkennen (isoleren, warmtenetten en groen gas).

Is de beschikbare netcapaciteit van invloed op jullie keuzes in de warmtetransitie?

3.3.1 Signalen en kennisbehoefte over warmtepompen en netcongestie

Negen op de tien gemeenten geven aan dat netcapaciteit een aandachtspunt is bij de realisatie van de lokale warmtetransitie. Een derde van de gemeenten geeft zelfs aan dat dit de grootste belemmering is bij de uitrol van hybride en/of all-electric-warmtepompen. Gemeenten missen handelingsperspectief, omdat zij niet altijd inzicht hebben in welke wijken netcongestie de ontwikkelingen in de weg staat. Ook is het krijgen van een aansluiting niet altijd mogelijk, zoals die van een warmtepomp voor een warmtenet, voor een grootverbruiker of voor de uitbreiding van een bedrijf. Hierdoor stagneren projecten.

Naast de huidige en toekomstige capaciteit van het elektriciteitsnet wordt de ruimtelijke impact van netverzwaring als knelpunt genoemd. Het gaat dan om aspecten zoals de welstand, het geluid en de toevoeging van trafohuisjes in de openbare ruimte, die nodig zijn voor de verzwaring van het laagspanningsnet. De ruimte is er niet altijd en het gesprek met inwoners over de locaties zijn lastig om te voeren.

Gemeenten geven aan dat ook het vraagstuk van betaalbaarheid speelt bij het inzetten van warmtepompen. Naast de aanschafkosten voor een warmtepomp moeten eigenaren van panden vaak ook investeren in de benodigde isolatie. Daarnaast zijn er met name in dichtbebouwde gebieden, waar warmtepompen geplaatst worden dichtbij de erfgrans, zorgen over de geluidsoverlast. Maatregelen tegen de lawaai-overlast, zoals het plaatsen van een omkasting, zijn vaak kostbaar.

Kennisbehoefte

Dit jaar blijkt er meer behoefte aan kennis over hoe je een 'individuele route' richting een (hybride) warmtepomp bij eigenaar-bewoners stimuleert en hoe je hierover communiceert. Daarbij dient rekening te worden gehouden dat gemeenten in bepaalde gebieden bewoners juist niet willen stimuleren om een warmtepomp te installeren, omdat er sprake is van dreigende netcongestie of omdat er mogelijk een warmtenet is voorzien. Er zijn ook gemeenten die ervaren dat communiceren over de warmtetransitie in een bepaalde wijk ervoor zorgt dat het onderwerp gaat leven en bewoners sneller een warmtepomp gaan aanschaffen terwijl er mogelijk een warmtenet gaat komen.

De (dreigende) netcongestie werd in de LWiB van 2023 al genoemd, maar is dit jaar urgenter geworden. Daarmee neemt ook de kennisbehoefte toe. Er is behoefte aan kennis over hoe gemeenten in de uitvoering om kunnen gaan met (dreigende) netcongestie in bepaalde delen van hun gemeente. Hoe komen zij er in samenwerking met hun netbeheerder achter wat precies de situatie is in hun gemeente? Hoe zorg je ervoor dat je als gemeente een goede gesprekspartner voor de netbeheerder kunt zijn? Hoe kom je tot een gezamenlijk afgestemde ontwikkelagenda met de netbeheerder? En hoe kunnen gemeenten vervolgens met deze informatie omgaan in hun planvorming en communicatie om te voorkomen dat dit de warmtetransitie afremt?

Arie Roos

Verhalen uit de praktijk

Bewoners en gemeente Nieuwkoop werken samen aan kleine warmtenetten

Bewoners en gemeente Nieuwkoop werken samen in de zoektocht naar warmtealternatieven. Met een bottom-up-aanpak kiest de plattelandsgemeente Nieuwkoop voor kleine zeerlagetemperatuurwarmtenetten (ZLT-netten).

De klankbordgroep met inwoners speelde een grote rol in het bedenken van het warmtealternatief”, vertelt Arie Roos, procesmanager energietransitie bij de gemeente Nieuwkoop.

Nieuwkoop bestaat uit dertien dorpen en heeft een oppervlakte van ruim 90.000 m². De ligging op de grens van drie provincies, het vele water en de veenweidepolders maken dat standaard warmte-oplossingen lastig toepasbaar zijn. Toch heeft de groene gemeente een ambitieus duurzaamheidsprogramma en is zij in verschillende kernen samen met inwoners bezig met de zoektocht naar warmtealternatieven.

Keuze voor kleinschalige warmtenetten

Bij het maken van de transitievisie warmte in 2021 werd de gemeente Nieuwkoop ondersteund door een adviesbureau. Zij concludeerden dat in de grote kernen vooral warmtenetten mogelijk zijn en in de kleinere kernen individuele warmtepompen. “Onze klankbordgroep, met voornamelijk technisch onderlegde bewoners, stelde voor om juist ook kleinschalige, collectieve systemen op te zetten. Zoals warmtenetten met een paar 100 afnemers of 30 woningen die samen een warmtesysteem hebben.”

De oproep van de klankbordgroep was voor de gemeente aanleiding om onderzoek te doen naar kleinschalige systemen in kleinere kernen. “Het adviesbureau presenteerde een plan dat financieel het meest haalbaar is voor grotere kernen. Maar de gemeente wil, met steun van de inwoners, verder kijken dan alleen de financiële businesscase. Een onrendabele top hoeft geen dealbreaker te zijn, met de Warmtenetten Investeringssubsidie (WIS) nog in het vooruitzicht.

ZLT-warmtenetten zijn duur en ingewikkeld, maar ze zijn ook duurzaam en geven ons meer controle over de bronnen. Ook is er weinig warmteverlies, minder netcongestie en je kunt er ook mee koelen. In combinatie met goed geïsoleerde huizen kunnen we met deze warmtenetten 30 tot 50 jaar vooruit."

Bottom-up-aanpak

Het betrekken van inwoners bij de planvorming ging eigenlijk vanzelf. Arie: "Nieuwkoop heeft actieve dorpsraden en een actieve energiecoöperatie (Gebiedscoöperatie Nieuwkoop). De vrijwilligers van de gebiedscoöperatie hebben een visie op de warmtetransitie. Ze werken aan plannen voor smart grid-systemen (intelligent elektriciteitssysteem, dat de elektriciteitsvraag beïnvloedt aan de hand van het aanbod), postcoderoosprojecten, opwekprojecten en het hoogwaardig verwerken van biologische afvalstromen. Projecten komen daarnaast makkelijk van de grond vanwege de sterke sociale cohesie en omdat buurtgenoten elkaar helpen om duurzame stappen te zetten."

De gemeente Nieuwkoop probeert partijen in de wijk bij elkaar te krijgen door in te spelen op de verschillende behoeften van de inwoners. "Zo werken we samen aan wijkgerichte aanpakken met collectieve inkoopacties", vervolgt Arie. "In sommige kernen, zoals Langeraar, is de gemeente in de lead voor een onderzoek naar een warmtenet. Een werkgroep van enthousiaste inwoners, energiecoaches en leden van de dorpsraad spelen daarin een actieve rol. Door de nieuwbouw van appartementen en een integraal kindcentrum ontstond er een moment om te kijken naar de mogelijkheden van een warmtenet. Ook inwoners worden actief betrokken."

Tip van Arie Roos: "Richt, een aantal jaar voordat je begint aan een warmteontwikkeling, werkgroepen op in de wijk. Enthousiaste vrijwilligers activeren kost tijd. Mensen raken enthousiast als ze zelf kunnen meedenken. Een duurzaamheidsdag met een collectieve inkoopactie voor isolatiemaatregelen kan een goede start zijn. Daar komen mensen op af die interesse hebben in, en affiniteit hebben met, de warmtetransitie. Zo ontstaat energie in een wijk van onderop."

Betaalbaarheid geeft zekerheid

Sinds de oorlog tussen Rusland en Oekraïne en de stijgende gasprijzen komen de inwoners actief naar de gemeente toe met vragen over energiebesparing en aardgasvrij verwarmen. "Toch zijn er ook zorgen op het gebied van betaalbaarheid. Elke woning heeft bij een ZLT-net een warmtepomp, warmteafgiftesysteem en aansluiting op het warmtenet nodig. Bewoners moeten dit zelf financieren, evenals de jaarlijkse bijdrage aan het warmtenet."

De gemeente ondersteunt woningeigenaren financieel bij het nemen van isolatiemaatregelen met het Energiebesparingsfonds. Naast deze subsidie is er ook de Investeringssubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE), de Subsidie voor aardgasvrije huurwoningen (SAH), het Warmtefonds en de Subsidieregeling verduurzaming voor verenigingen van eigenaars (SWE)."

Nieuwkoop wil een publiek warmtebedrijf oprichten om de kosten voor de eindgebruiker te beheersen. "Als een warmtenet verlies maakt en niet rendabel is, verhalen we de extra kosten niet op de afnemers. Als gemeente willen we garanderen dat de kosten voor de bewoners gelijk of lager zijn dan de alternatieven. Zo behouden we vertrouwen en verminderen we het vollooprisico", legt Arie uit. "De gemeenteraad stemde in met een actieve rol bij de aanleg van de warmtenetten. Vooruitlopend op de Wet collectieve warmte is de gemeente bereid de eigenaarsrol van de warmtenetten op zich te nemen en mee te financieren."

Er is lef nodig

Er ligt een strakke planning: "Voor het algemeen belang en de laagst mogelijke maatschappelijke kosten moet je je inzetten. We moeten nu starten en ons niet blindstaren op de businesscase. Dat betekent dat je als bestuurder en als gemeente lef moet tonen. Wachten op een warmteleiding vanuit de Rotterdamse haven gaat niet. We gaan zelf stappen zetten, sámen met onze inwoners."

Nieuwkoop in cijfers (per 1-1-2024)

De gemeente Nieuwkoop ligt in Zuid-Holland, midden in het Groene Hart. De oppervlakte bedraagt 90,19 km², waarvan 16,05 km² bestaat uit water. De gemeente Nieuwkoop heeft 13 kernen: De Meije, Korteraar, Langeraar, Nieuwkoop, Nieuwveen, Noordeinde, Noorden, Noordse Dorp, Papenveer, Ter Aar, Vrouwenakker, Woerdense Verlaat en Zevenhoven.

Bevolking

- 29.501 inwoners
- Gemiddelde leeftijd 44 jaar
- 12.221 huishoudens
- 28,8% huishoudens alleenstaand

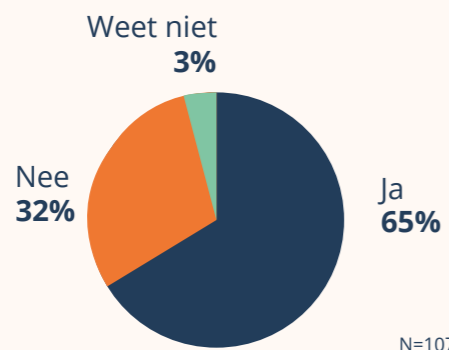
Wonen

- 11.919 woningen
- Aandeel eengezinswoningen 86,6%
- Aandeel koopwoningen 73,1% (2023)
- Aandeel sociale huur 20,9% (2023)
- Aandeel particuliere huur 6% (2023)
- Gemiddelde WOZ-waarde € 476.000
- Gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden € 60.400 (2022)
- 246 woningtransacties (2023)
- 53,5% woningen met een geregistreerd energielabel. Waarvan: 31 % label A, 16,6% label B, 30,4 % label C, 10,7 label D, 5,6 % label E, 2,8 % label F en 2,8 % label G.

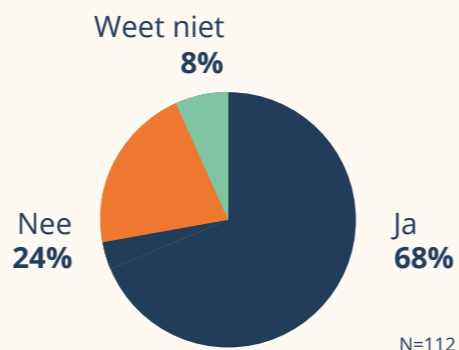
3.4 Isolatie

In ongeveer tweederde van de gemeenten (65%) is de uitvoering van isolatiemaatregelen op basis van het Nationaal Isolatie Programma (NIP) begonnen. Rond de isolatie van woningen werken gemeenten in de regio vaak samen (68%). Samenwerking met andere gemeenten in de regio omvat kennisdeling (bijvoorbeeld over het soortenmanagementplan), gezamenlijke aanbestedingen en een gezamenlijke subsidieregeling.

Is de uitvoering van isolatiemaatregelen o.b.v. het NIP al begonnen?

Werkt de gemeente met andere gemeenten in de regio samen ten aanzien van isolatie?

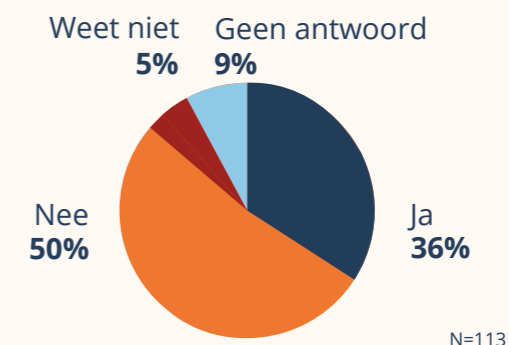

Isolatiemaatregelen zijn vaker wel dan niet gedeeltelijke maatregelen. In 50% van de gevallen sluiten de maatregelen nog niet aan bij het eindbeeld in de gemeentelijke plannen (transitievisie warmte, uitvoeringsplan of warmteprogramma) voor de betreffende wijk of buurt. Hiervoor geven ze de volgende redenen:

- De isolatieaanpak is gericht op zoveel mogelijk verduurzamen.
- Er is nog geen eindbeeld voor isolatie.

- De isolatieaanpak is eerst gericht op een specifieke doelgroep of situatie (uitvoering Lokale Aanpak Isolatie).
- Er zijn onvoldoende middelen voor alle woningen.

Stuurt de gemeente erop dat de isolatieaanpak aansluit bij het eindbeeld voor de betreffende woning of buurt uit een transitievisie warmte, uitvoeringsplan of warmteprogramma?

Invulling regierol bij isolatie

De meeste gemeenten kiezen voor een individuele strategie voor het isoleren van woningen. Concreet zijn gemeenten vooral bezig met:

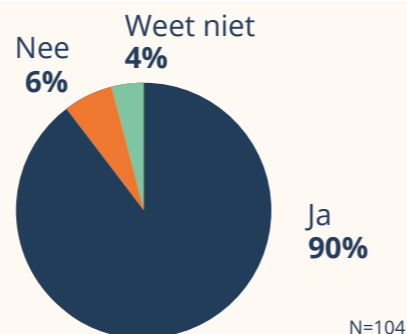
- **Informatie en communicatie.** Inwoners worden geïnformeerd over subsidiemogelijkheden en de voordelen van isoleren. Dat gaat via diverse kanalen zoals de website, met een bus of bakfiets de buurt in, duurzaamheidsmarkten en -cafés.
- **Participatie.** Voorbeelden hiervan zijn straatgesprekken, faciliteren van bewonersinitiatieven, inwoners benaderen via de wijkraad, gesprekken voeren met adviseurs, werken met de bewonersreis en keukentafelgesprekken.
- **Ontzorging.** Voorbeelden hiervan zijn technische en financiële ondersteuning, hulp bij aanvragen van subsidies, maatwerkadvies, opzetten van collectieve inkoopacties en hulp via het energieloket en energiecoaches.

Een bijzonder aandachtspunt binnen veel gemeenten is het ontzorgen van kwetsbare huishoudens. De isolatieopgave wordt vaak gecombineerd met de opgave rond energiearmoede. Energiecoaches en energiekussers worden gericht ingezet om kwetsbare huishoudens te helpen met kleinschalige isolatiemaatregelen.

Belemmeringen bij soortenbescherming

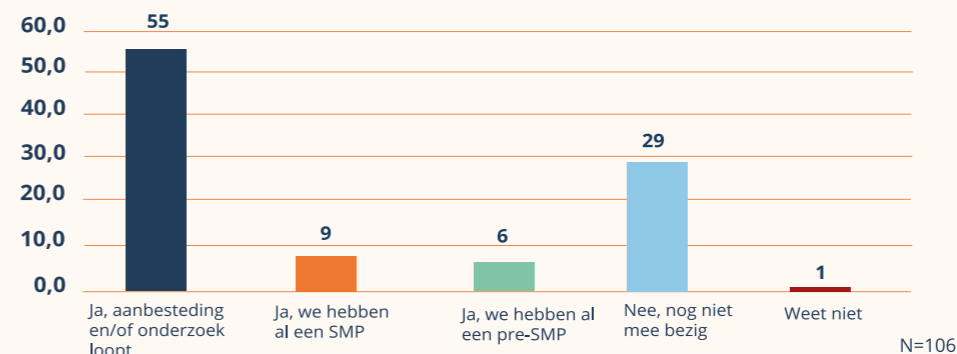
Het overgrote deel van de bevroagde gemeenten (90%) loopt bij na-isolatie aan tegen de regelgeving met betrekking tot soortenbescherming. Gemeenten noemen het in de toelichting vaak als een grote beperkende factor.

Loopt de gemeente bij na-isolatie van woningen aan tegen de regelgeving met betrekking tot soortenbescherming?

Het opstellen van een soortenmanagementplan (SMP) zien gemeenten als een belangrijke stap om de problematiek rond soortenbescherming op te lossen. 55% van de gemeenten geeft aan bezig te zijn met het opstellen van een SMP, met een lopende aanbesteding of een al lopend onderzoek naar beschermde diersoorten. 9% van de bevroagde gemeenten geeft aan al een SMP te hebben. 29% geeft aan (nog) niet bezig te zijn met een SMP.

Is de gemeente bezig met het opstellen van een SMP?

3.4.1 Signalen en kennisbehoeften over isolatie

Bij de isolatieopgave noemen gemeenten voornamelijk de regelgeving met betrekking tot soortenbescherming (SMP) als knelpunt. Gemeenten missen momenteel handelingsperspectief en duidelijkheid vanuit het Rijk en de provincie over wat wel (tijdelijk) mogelijk is. Hierdoor liggen isolatieaanpakken geheel stil of hebben vertraging opgelopen. Soortenbescherming verhindert op veel plekken het nemen van de meest wenselijke isolatiemaatregelen (zoals spouwmuurisolatie).

Naast het gebrek aan handelingsperspectief, geven gemeenten aan dat het lang duurt om een SMP op te stellen en dat de kosten hoog zijn. Aanbesteden van het SMP ervaren gemeenten als ingewikkeld. Gemeenten hebben niet altijd de capaciteit en kennis in huis om goede uitvragen te doen. Ook ervaren gemeenten dat er een tekort aan ecologen is en er leeft het idee dat installatiebureaus de werkzaamheden te risicovol vinden om in te schrijven, waardoor aanbestedingen stuklopen.

Er gaat volgens de bevroegde gemeenten ook veel goed rond de isolatieopgave:

- Bewoners vinden de weg naar subsidie- en adviesmogelijkheden.
- Gemeenten waarderen de beschikbaarheid van subsidieregelingen.
- Veel bewoners zijn gemotiveerd en proactief.
- De isolatieaanpak wordt effectief gecombineerd met doelgroepenbeleid, zoals kwetsbare huishoudens en energiearmoede.

Kennisbehoefte

In de LWiB van 2023 kwam het opstellen van een SMP al naar voren, maar het belang ervan is dit jaar toegenomen. Er is veel behoefte aan kennis over hoe een gemeente een SMP kan uitvoeren wanneer deze er eenmaal is. Over het (laten) opstellen van een SMP is al veel kennis beschikbaar, alleen wordt deze nog niet altijd gevonden.

3.5 Overige signalen en kennisbehoeften van gemeenten

Warmtetransitie is maatwerk per gemeente, per wijk, per gebouw en per inwoner

De warmtetransitie is maatwerk. Geen gemeente, geen enkele wijk, geen enkel gebouw en geen enkele inwoner is hetzelfde. Elk kent eigen uitdagingen, wensen en behoeften. Van gemeenten wordt verwacht dat zij als spin in dit web regievoeren op de warmtetransitie, waarbij rekening wordt gehouden met alle verschillende aspecten. Ondersteuning via bijvoorbeeld wet- en regelgeving, financiële regelingen en ondersteuningsaanbod van partijen, is gericht op de gemeenschappelijke delers. Dit terwijl gemeenten in de dagelijkse praktijk telkens met nieuwe situaties te maken hebben.

Gemeenten benadrukken dat er verschillen zijn tussen gemeenten. Zo kent Nederland stedelijke en landelijke gebieden, kleinere en grotere gemeenten. Maar denk ook aan regionale verschillen, zoals grensgemeenten en gemeenten langs grote rivieren. Ondersteuning moet ruimte bieden om binnen deze verschillen te kunnen acteren. Daarnaast kent elke wijk een diversiteit aan doelgroepen. Naast grondgebonden woningen en gestapelde bouw, al dan niet met achterstallig onderhoud, is er vaak ook utiliteitsbouw in een wijk te vinden. Ook in eigendom zijn verschillende doelgroepen te onderscheiden. Denk aan een woningbouwcorporatie, een vve, particuliere verhuur, al dan niet in gespikkeld bezit. Daarnaast wonen er verschillende inwoners in al deze panden. Van draagkrachtige inwoners tot aan kwetsbare inwoners die in energiearmoede leven.

Steeds meer gemeenten zien de noodzaak om deze doelgroepen mee te nemen in de wijkaanpak. Om dit te kunnen doen, beschikken gemeenten echter nog over onvoldoende kennis en handelingsperspectief. De ondersteuning van de doelgroepen, met name vve's en gespikkeld bezit, wordt als zeer complex ervaren. Onbekend is waar welke doelgroep zich bevindt in een wijk, zoals de doelgroep energiearmoede, en welke mogelijkheden er in ondersteuning van deze doelgroepen zijn.

Financiering van de warmtetransitie wordt als blijvend lastig ervaren

Financiering van de warmtetransitie wordt als blijvend lastig ervaren. Enerzijds nemen de kosten voor de warmtetransitie toe. Capaciteit en materialen worden steeds duurder. Ook is rijks- en provinciaal budget niet altijd toereikend. Hoe kunnen gemeenten borgen dat de transitie betaalbaar blijft voor alle inwoners, ook met een kleinere beurs? En ook rechtvaardig: hoe kan een gemeente ervoor zorgen dat de middelen bij die inwoners terechtkomen waar het nodig is?

Anderzijds blijft de financiële structuur van verschillende Specifieke Uitkeringen, subsidies en leningen (elk met eigen doelstellingen, eisen, looptijden en verantwoordingen) ingewikkeld. Dit geldt zowel voor gemeenten als voor inwoners. Er worden veel knelpunten gesignaleerd rondom de financiële structuur van subsidies die gemeenten moeten aanvragen voor de warmtetransitie. De kennisbehoefte is met name gericht op hoe gemeenten deze zo efficiënt en effectief mogelijk kunnen inzetten en of alle mogelijkheden wel worden benut. Via de helpdesk van het NPLW kwamen daarnaast verschillende vragen binnen over de mogelijkheden om CDOKE-middelen in te zetten.

Betrokkenheid bewoners cruciaal maar ook vraagstuk

Gemeenten merken dat bewoners steeds kritischer worden richting de overheid. Tegelijkertijd blijft de inzet van de inwoner cruciaal voor het slagen van de warmtetransitie. Om zoveel mogelijk bewoners te betrekken is verdere professionalisering van participatie noodzakelijk. Er is een blijvende behoefte aan specifieke kennis over hoe je bewoners het beste kunt betrekken bij de warmtetransitie. Bijvoorbeeld over 'de volgende stap zetten' richting bewoners, nadat je een keuze voor een warmtealternatief hebt gemaakt. Een relatief nieuwe vraag is hoe je er als gemeente voor kunt zorgen dat bewoners voldoende kennis hebben om een weloverwogen keuze te kunnen maken om wel of niet met een warmtenet mee te doen. Tot slot is er behoefte aan hulpmiddelen in de professionalisering van de samenwerking met bewonersinitiatieven, zoals een standaard format voor een subsidiebeschikking.

Het gebrek aan inzicht in combinatie met privacywetgeving bemoeilijkt het maken van concrete plannen, het sturen op warmteoplossingen en het volgen van voortgang

Enerzijds geven gemeenten aan dat zij niet goed weten welke data voor gemeenten beschikbaar zijn. Anderzijds geven zij aan dat ze ook niet goed weten hoe ze data moeten toepassen die wel beschikbaar is. Gemeenten willen met deze data meer inzicht verkrijgen in waar welke aanpak gewenst is. Denk hierbij aan informatie over geplaatste warmtepompen of welke woning welk energielabel heeft. Ook willen gemeenten inwoners gericht kunnen ontzorgen bij de stappen die ze zetten naar aardgasvrij. Het monitoren van de voortgang van de warmtetransitie (op wijkniveau) speelt een belangrijke rol bij het verkrijgen van inzicht.

Bij het verkrijgen van inzicht lopen gemeenten aan tegen wet- en regelgeving omtrent uitwisselen van data. Gegevensuitwisseling binnen de eigen organisatie en met samenwerkingspartners als de netbeheerder wordt door privacyregelgeving (AVG) bemoeilijkt, waardoor essentiële informatie voor het maken van een warmteprogramma of uitvoeringsplan mist en de mogelijkheden om te sturen op collectieve en individuele oplossingen beperkt zijn.

Er is veel behoefte aan manieren waarop je als gemeente kunt monitoren welke maatregelen worden toegepast door eigenaar-bewoners. Bijvoorbeeld door middel van een CRM-systeem.

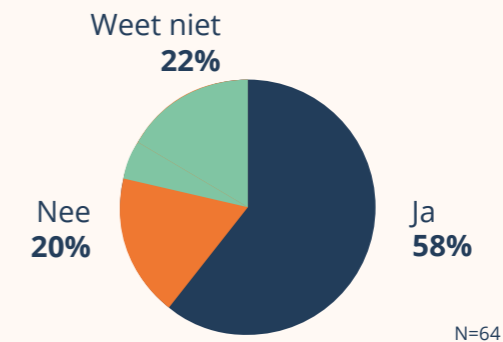
Een doorvertaling van het landelijk narratief van NPLW naar een inwonersperspectief is wenselijk, waarbij handelingsperspectief voor de inwoner centraal staat

Gemeenten geven aan dat het landelijk narratief hen helpt. Wel missen zij handvatten om dit landelijke verhaal door te vertalen naar inwonersperspectief en waardoor ze dit verhaal kunnen koppelen aan hun lokale aanpak. Het draagvlak onder bewoners kan worden versterkt door een heldere en duidelijke boodschap vanuit de landelijke overheid.

Gemeenten merken dat inwoners in veel gevallen onvoldoende kennis hebben om de juiste keuzes te kunnen maken of stappen te kunnen zetten in de warmtetransitie. Gemeenten willen, ondersteund door een eenduidig verhaal van het Rijk en de provincie, hierover in gesprek gaan met inwoners en inwoners handelingsperspectief bieden. Een doorvertaling van het landelijk narratief naar inwonersperspectief inclusief concrete ondersteuningstools helpt hen hierbij.

Om de kennisbehoeften en wensen in kaart te brengen is gemeenten gevraagd of de geboden ondersteuning door het NPLW aansluit op de behoefte, of dat zij nog zaken missen of suggesties hebben. Daaruit blijkt dat 58% van de bevroagde gemeenten vindt dat de ondersteuning van het NPLW goed aansluit, 20% vindt van niet en 22% weet het niet. In de categorie "weet niet" vallen veel gemeenten die het NPLW nog niet goed kennen, bijvoorbeeld omdat er net een nieuwe medewerker is gestart. Onder de gemeenten die aangeven dat het aanbod niet goed aansluit bij hun behoeften, zijn ook gemeenten die dit antwoorden omdat zij de ondersteuning minder nodig hebben of omdat zij deze bijvoorbeeld ergens anders vandaan halen. Zoals bij een provincie, kennisinstelling of andere gemeente.

Sluit de geboden ondersteuning van het NPLW aan op de behoefte?

Colofon

Lokale Warmtetransitie in Beeld 2024 is een uitgave van:
Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie

Postbus 93218
2509 AE Den Haag
www.nplw.nl